

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA EKONOMICKÁ

Diplomová práce

**Civilizační modely v současném světě –
ekonomický pohled**
Mariya Yahnyuk

Název: Civilizační modely v současném světě – ekonomický pohled.

Autor: Mariya Yahnyuk

Recenze: Ing. Marie Černá, Ph.D.

Vydavatel: Fakulta ekonomická Západočeské univerzity v Plzni Univerzitní 22, 306 14 Plzeň

Vyšlo: 2021

Počet stran: 74

Vydání: 1. Vydání

Náklad: PDF verze na webové stránce FEK ZČU dostupné z: <http://www.fek.zcu.cz/studium.php>

Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta ekonomická, 2021

Čestné prohlášení

Čestné prohlášení Prohlašuji, že jsem bakalářskou/diplomovou práci na téma

„Civilizační modely v současném světě – ekonomický pohled.“

vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího/vedoucí diplomové práce za použití pramenů uvedených v příložené bibliografii.

Plzeň dne 10.05.2021

Podpis autorky Mariya Yahnyuk

Poděkování

Touto cestou chci poděkovat vedoucí diplomové práce paní Ing. Marii Černé Ph. D., za cenné připomínky, užitečné rady, trpělivost, ochotu a vstřícnost, které mi výraznou měrou pomohly k vypracování diplomové práce.

Obsah

Čestné prohlášení	4
Poděkování	5
1. Úvod	8
1.1 Cíl práce	9
1.2 Metodika práce	9
1. Teorie	11
2. Metodologie – komparativní případová studie	17
2.1 Design výzkumu	17
3. Civilizační modely	20
3.1 Společnost 1.0	23
3.2 Společnost 2.0	31
3.3 Společnost 3.0	41
3.4 Společnost 4.0	49
3.5 Společnost 5.0	59
4. Komparace civilizačních modelů	63
5. Závěr	68
6. Seznam zdrojů:	70
Abstrakt	76
Abstract	77

Seznam tabulek

Tabulka 1. Sociální indikátory	63
Tabulka 2. Výroba	64

1. Úvod

V dnešní době je vývoj lidské společnosti tak rychlý, že jednotlivci nejsou ani schopni realizovat nové změny a transformaci stávajících procesů. Průmyslová a informační revoluce přinesla do života lidí a společností obrovské změny. Určité změny mají pozitivní dopad na vývoj člověka, ale samozřejmě existují i nové hrozby, které přicházejí s každou úrovní rozvoje dosaženou vědou a lidmi.

Jedním z běžných pojmů, které přicházejí s dnešní úrovní rozvoje, je globalizace. Globalizace je nekontrolovaný ekonomický a politický proces, který posiluje vztahy mezi státy moderního světa. Nové informační technologie, jako jsou internet, hromadné sdělovací prostředky, inovativní komunikační kanály a sociální média, se dostávají téměř do každé země na světě a svět se pomalu stává jedním propojeným a vzájemně závislým globálním místem. Ačkoli je globalizace globálním procesem, má také svá omezení, s přihlédnutím k rozvíjejícímu se státu, existujícím primitivním společnostem v tropických lesích v Brazílii či kmeny existujícími v rozvíjejících se zemích Afriky, které nebyly v kontaktu s moderními lidmi a žijí v kmenech v souladu s přírodou, a poté další vedlejší státy jako Japonsko, kde roboti plní úkoly místo lidí.

Kontrast mezi primitivními společnostmi a vyspělými je viditelný jako nikdy předtím. To autorku této studie inspirovalo, aby se zaměřila na civilizační modely a představila studii, která by zdůraznila existující rozdíly mezi různými etapami vývoje společnosti. Ve smyslu zdůraznění existujících rozdílů autorka analyzuje civilizační modely v rámci ekonomického přístupu. Ekonomický přístup v rámci této studie umožní autorce dané práce podchytit ekonomické změny a vnitřní faktory v rámci společností, které vedou k tomu, že v současnosti se prolínají různé fáze vývoje lidské společnosti ve světě, který je napříč propojený sítí komunikačních kanálů a zdálo by se, že neexistuje místo, kde by současný člověk neměl k těmto technologiím přístup. Antropologičtí výzkumníci však ve svých výzkumech zdůrazňují, že i ve 21. století ve světě existují společnosti, jež jsou na úrovni rozvoje prvních lidských společností, jejichž život je založen na podobných principech, jimiž se tisíc let zpět řídily všechny lidské společnosti.

1.1 Cíl práce

Autorka se rozhodla použít marxistický a neomarxistický proud k analýze rozdílů mezi civilizačními modely. Výhoda marxistického proudu spočívá v tom, že se zaměřuje na kapitalistickou ekonomiku, která je od roku 1990 ovažována za jediný fungující model od rozpadu Sovětského svazu. Jelikož jde o kritickou studii, podtrhuje slabá místa v systému a nabízí strukturální kritiky vůči stávajícímu systému. Také marxismus a neomarxismus jsou teorie jednoho proudu, které zdůrazňují nerovnost stávajícího systému. Nerovnost je termín, kterým lze dnes vysvětlit zásadní rozdíly mezi vývojem států v mezinárodním systému. Proto je tato teorie kapitalistické ekonomiky uvedena v teoretické části této studie. Cílem dané práce je představit srovnávací analýzu civilizačních modelů napříč vývojem lidské společnosti z ekonomického hlediska. V daném případě se jedná především o marxistický přístup k ekonomice, jenž je založen na kritice kapitalistického systému, jenž vede ke vzniku rozdílů mezi sociálními třídami v rámci společnosti.

1.2 Metodika práce

Teoretická část se zaměřuje především na díla Karla Marxe a vysvětluje komunitu z vnitřního pohledu. Marx ve své práci „*Kapitál*“ popsal procesy a napětí, které probíhají ve společnosti (Marx 1887). Autor zdůrazňuje klíčové faktory, které mají strategický dopad na transformační procesy, a vysvětluje zdroje nerovností mezi skupinami ve společnosti. Protože se Marx ve svých dílech bezprostředně zabývá vnitřním aspektem společnosti, který analyzuje pomocí ekonomického přístupu, jeho interpretace fungování ekonomiky uvnitř společnosti je pro účely předkládané práce nedostatečná. Aby bylo možné doplnit mezery Marxovy teorie, rozhodla se autorka dané práce použít díla dalšího teoretika v oblasti sociálních věd, který navazuje na díla Karla Marxe a zařazuje se mezi autory marxistického proudu. Autorka využívá díla Immanuela Wallersteina, který významně přispěl k marxistickému proudu sérií svých prací zkoumajících kapitalistickou ekonomiku z mezinárodního hlediska. Oba autoři se shodují na společném základu, kterým je pracovní boj jako ve společnosti jednotlivců a systému mezinárodních států. Ale jejich úroveň analýzy se do určité míry liší. Vzhledem k tomu, že pro studium dnešního civilizačního modelu by vnitřní perspektiva nestačila, protože proces probíhá za hranicemi států a má globální dopad na společnosti po celém světě, k překonání teoretických limitů Karla Marxe byla zapotřebí díla Immanuela Wallersteina.

Praktická část této práce je rozdělena do dvou částí. První část obecně zkoumá jednotlivé civilizační modely. S využitím dostupných prací sociologických vědců, kteří

zkoumali vývoj lidské společnosti. Každý model v této části práce je představen v jeho rámci a umožňuje autorce porozumět tomu, jak tento civilizační model fungoval a na čem byl založen. Druhá část praktické části porovnává nalezené informace o civilizačních modelech a přichází se srovnáním, které identifikuje nalezené rozdíly a společné rysy civilizačních modelů.

1. Teorie

Marxova teorie kapitalistické ekonomiky je často považována za evoluční. Z jeho pohledu je hlavní hnací silou evoluce boj, který spouští evoluční proces. Tento boj je definován jako nadvláda mocných elit nad masou lidí. Síla je zakořeněna v jejich kontrole výrobních sil. Nové technologie výroby mají dopad na lidskou organizaci, která je založena na vlastnění těchto technologií. S objevováním nových technologií se mění prostředí lidské společnosti. Vynálezy také určují postavení dominantních a podřízených skupin (Elwell 2013).

Marx ve své práci „*Kapitál*“ popisuje základní charakteristiky kapitálové ekonomiky (Marx 1887). Definiuje fenomén, který ovlivňuje lidské vztahy a závislost mezi procesy ve společnosti. Jak již bylo zmíněno dříve, vývoj společnosti je založen na boji, který je generován kontrolou výrobních sil. Skupina, která je schopna akumulovat zdroje, je schopna dominovat ve společnosti. Bohatství společnosti, v níž převládá kapitalistická výroba, sestává z komodit. A zboží je definováno jako určitá věc, která má užitnou hodnotu.

Užitnou hodnotou je materiální úschovna směnné hodnoty, která předpokládá srovnání kvality, kterou se měří. Komodita se vyznačuje dvěma hodnotami – užitnou hodnotou a směnnou hodnotou. Směnná hodnota je ovlivněna užitnou hodnotou komodity s určitými historickými vztahy. Výměna komodit je možná pouze v případě, že jsou oba majitelé komodit ochotni k výměně. To znamená, že sociální kontakt mezi vlastníky odráží ekonomický vztah mezi nimi (Cartelier 1991, 258). Pokud je bráno v úvahu, že se hodnota komodity může lišit v závislosti na vnímání dané komodity prodávajícím a kupujícím. Aby prodávající a kupující mohli uskutečnit akt výměny, musí se oba dohodnout na komoditě, podle které budou měřit hodnotu jiných komodit. Z Marxova hlediska pouze jedna komodita může sloužit jako hodnota, pomocí které se pak měří všechny ostatní komodity, protože pro směnu je potřebný určitý systém, jenž bude respektován jak ze strany prodávajícího, tak ze strany kupujícího. Na základě uvedeného je možné dojít k závěru, že komodita je relativní formou hodnoty (Marx 1887, 45). Peníze ve společnosti fungují jako měřítko hodnoty ve vztahu ke komoditám. Marx píše, že peníze jsou pouze způsob, jakým jednotlivci mohou vyjádřit hodnotu komodity, aby byla srovnatelná a kvantifikovatelná. Důvodem pro vznik peněz je zároveň problematika hodnocení lidské práce, jež je součástí hodnoty výrobku, ke kterému daný jednatel přispěje svojí činností. Proto zavedení systému peněžního ekvivalentu je způsobem, jak lze kvantifikovat hodnotu pracovní síly a zároveň stanovit

system výměny, jenž bude fungovat na základě relativní hodnoty peněz, pomocí které jsou měřené různé druhy komodit (Marx 1887, 67).

Vývoj procesu směny mezi vlastníky komodit vede k touze nashromáždit tolik peněz, kolik je potřeba pro pocit bezpečí producenta komodity. Shromažďování peněz je interpretováno jako absolutní sociální forma bohatství. Vlastnění peněz je podmíněno touhou a potřebou jednotlivců účastnit se procesu výměny. Směna komodit je základním cílem procesu výměny komodit (Marx 1887, 85). Marx zdůrazňuje, že vývoj ekonomických vztahů mezi vlastníky přináší nový aspekt do ekonomického systému společnosti. Stejně jako intenzivní oběh zboží vedl k touze po materialistické akumulaci. Kapitalismus je, dle Marxe, založen na soukromém vlastnictví, jež je závislé na zaměstnání (tvorbě zisků).

Autor tvrdí, že výrobní proces je sociální instituce a má dopad na sociální prostředí. Kapitalisté v této společnosti nejsou spokojeni pouze s výměnou komodit, což vede k akumulaci kapitálu. Kapitál se shromažďuje díky směně peněz na komodity a opět komodity na peníze (Fan 1939, 28-29). Klíčovou myšlenkou je, že kapitalisté používají peníze jako komoditu, která se používá k získávání peněz. Hlavním cílem kapitalisty je sbírat peníze, ale ne komodity (Nelson 199, 133). Aby se produkt stal komoditou, nesmí se nadále vyrábět jako bezprostřední prostředek obživy. Množství produktů může nabývat komoditní formy pouze v rámci konkrétního způsobu výroby a to je kapitalistický režim. Autor tvrdí, že peníze mohou existovat v různé vývojové úrovni oběhu zboží, ale ne kapitál. Ke své existenci vyžaduje kapitál rozvinutější oběh komodit (Marx 1887, 133).

Ke generování bohatství v kapitalistickém systému je třeba směňovat komodity, které by měly být nejprve vyrobeny (Marx 1887, 110). K výrobě komodit vyžaduje vlastník peněz najít pracovní sílu. Pracovní síla se v tomto případě prodává jako komodita na trhu. Výměna mezi vlastníkem peněz a vlastníkem práce vede ke kontaktu. Marx však tvrdí, že tento vztah mezi vlastníkem peněz a vlastníkem práce není přirozený a je typický pouze pro společnosti, které získaly určitou úroveň oběhu zboží.

Hodnota práce je relativní s časovou prací potřebnou k její výrobě. Podle autora se hodnota práce liší v závislosti na okolních podmínkách, prostředí, historických a kulturních aspektech společnosti, protože tyto faktory ovlivňují životní náklady, které jsou považovány za podstatné pro údržbu pracovní síly ve stavu běžné kapacity (Marx 1887, 135). Ale vzhledem k tomu, že kapitalisté jsou ochotni vyprodukovat nadhodnotu, protože je to jejich zdroj generování zisků, musí pracovníci udržovat pracovní den v určité délce. Část dne je

věnována generování hodnoty, která udržuje dělníky nasycené a oblečené, zatímco zbytek generuje zisky pro kapitalisty (Marx 1887, 315). Pokud ve společnosti neexistuje žádná regulace a právo, které by upravovalo vztahy mezi vlastníkem peněz a vlastníkem práce, je kapitalista schopen diktovat podmínky této smlouvy. Ke zvýšení efektivity práce je zapotřebí velkého počtu zaměstnavatelů. Protože společná práce dělníků minimalizuje přenos hodnoty na produkt. Velké množství lidí, kteří pracují společně, zefektivňuje výrobní proces a vytváří duch spolupráce.

Marx ve své práci „*Kapitál*“ vysvětlil, jak systém funguje uvnitř (Marx 1887). Takové základní procesy, jako je komoditní oběh, charakterizují úroveň sociálního rozvoje. Intenzivní komoditní směna je možná pouze ve společnosti, která dosáhla určité úrovně rozvoje výroby. Marx věnuje velkou pozornost boji, který podle jeho názoru vyvolává změny ve společnosti a ekonomice.

Pro vysvětlení toho, co se děje v celém systému, si autorka vybrala práci Immanuela Wallersteina, který pracuje s myšlenkou Karla Marxe (Wallersten 2011). Přebírá vysvětlení toho, jak funguje společnost a ekonomika, ale ve srovnání s Marxem analyzuje systém z mezinárodního hlediska. Wallerstein souhlasí s tím, že Marxova interpretace vnitřního procesu je správná a cenná, její nevýhodou ale je, že ve skutečnosti nevysvětluje makroskopickou perspektivu probíhajících procesů.

Pro Wallersteina je důležité, jak šíření kapitalismu, které začalo v 16. století, ovlivňuje vývoj společností v systému. Wallerstein se zaměřuje na analýzu celého systému, kde zdůrazňuje, že státy nejsou schopny kontrolovat globální procesy, protože fungují mimo jejich hranice. Marx uvažoval o boji na úrovni jednotlivců a Wallerstein analyzuje boje na úrovni států (Wallersten 2011, 111).

Oba autoři však pracují s úrovní sociálního rozvoje. Marx vysvětluje, že sociální rozvoj ovlivňuje výrobní metody a schopnost akumulovat kapitál, Wallerstein považuje úroveň rozvoje za faktor, který ovlivňuje postavení státu v systému. Oba autoři zdůrazňují hodnotu pokroku a jeho dopad na jednotlivce nebo na stát.

Práce „*Světový systém*“ je dílem, které vysvětluje dynamiku „*kapitalistické*“ světové ekonomiky z makro-sociologického hlediska. Autor ve své práci popisuje vznik kapitalistického vývoje. Kvůli němu došlo ke krizi ve feudální společnosti kvůli určitým faktorům, jako jsou: stagnace zemědělské výroby, změna klimatu a epidemie v populaci (Wallerstein 2011, 118).

Tento nový mezinárodní kapitalistický systém byl založen především na mezinárodní dělbě práce a typu pracovních podmínek v každém regionu. Wallerstein si myslí, že světový systém je sociální systém s jeho hranicemi, strukturou, členskými skupinami a pravidly legitimacy a soudržnosti. Podle jeho názoru věc, která drží tento sociální organismus pohromadě, je boj a konfliktní síly, protože každá skupina se ho snaží věčně přetvořit ve svůj prospěch. Tento sociální systém je mezinárodně propojen spíše prostřednictvím trhů než politickým centrem (Burhanuddin 2015, 7).

Dělba práce, která hraje klíčovou roli v pracích jak Marxových, tak Wallersteinových studií, má významný dopad na světovou ekonomiku jako celek (Wallersten 2011, 483). Dělbou práce je použita k rozdělení světa do čtyř kategorií regionů – základní, semi-periferní, periferní a externí. Tyto regiony se navzájem liší kulturními a geografickými prostředky (Ruvalcaba 2020, 23-24). Na jedné straně jsou regiony náročné na pracovní sílu a na druhé straně jsou regiony kapitálově náročné na výrobu. Regiony, které jsou schopny nejvíce využívat probíhající procesy, jsou klíčové regiony. Tyto regiony jsou popisovány jako kapitálově náročné výrobní regiony – mají rozvinuté silné ústřední vlády, rozsáhlou byrokracii a velké žoldnéřské armády. Tyto faktory jim umožňují získat kontrolu nad mezinárodním obchodem a získat z tohoto obchodu přebytky kapitálu (Wallersten 2011, 485-488).

Na druhé straně jsou okrajové oblasti, zcela opačné než výše popsané oblasti. Tyto regiony postrádaly silnou ústřední vládu, nebo byly pod kontrolou jiného státu. Funkcí okrajových regionů je zásobování hlavních regionů zdroji. Kvůli nerovným obchodním vztahům mezi jádrem a periferií jde nadhodnota do jádrových regionů. V periferním regionu se pracovní síla účastní procesu výroby komodit, ale tyto komodity směřují do jádra regionu a nejsou určeny pro vnitřní spotřebu (Burhanuddin 2015, 15).

Částečně periferní regiony jsou buď upadajícími regiony, nebo periferiemi, které se snaží zlepšit svou pozici ve světovém systému. Podle autorova názoru je v rámci semi-periferního regionu nejvyšší napětí mezi vládou a silnou místní třídou. V případě semi-periferie, která je klíčovým regionem, který upadá, je typické, že tento region má stále přístup k mezinárodnímu bankovníctví a produkci nákladného a vysoce kvalitního zboží, ale nepodařilo se mu převládat v mezinárodním obchodu, a proto není schopen sbírat nadhodnotu do takové míry, jako to dělají klíčové regiony. Autor také uvádí, že regiony semi-periferie

jsou využívány jádrovými regiony, ale ve stejný čas exploatují periferie (Ruvalcaba 2020, 21-22).

Klíčovým faktorem, který rozhoduje o tom, zda je region periferií nebo jádrem, je technologie. Jádrové regiony v práci Wallersteina jsou popsány jako vlastníci pokročilých technologií, zatímco okrajové regiony vlastní primitivnější technologie, které jim neumožňují akumulovat nadhodnotu ve stejné míře jako jádrovým regionům, kde díky pokročilým technologiím existuje masová výroba a schopnost sbírat nadhodnotu je tak mnohem vyšší (Wallerstein 2011b, 28).

Wallerstein předpokládá, že mezinárodní systém se drží pohromadě díky nerovnému vlastnictví moci. Silná společenství s inovativními technologiemi využívají periferii a posilují a zvyšují tok nadhodnoty do hlavních regionů. Tento proces je definován jako hegemonie v mezinárodním systému (Wallerstein 2011, 481-482). Hegemonické státy používají svou moc k udržení rovnováhy sil v systému a prosazují politiku volného obchodu, pokud je to pro ně výhodné. Hegemonie však není nekonečný stav, protože technologické výhody a existence mezinárodního třídního boje způsobují změny v systému a některé klíčové regiony se stávají semi-periferiemi, zatímco semi-periferie se mohou stát klíčovými regiony (Burhanuddin 2015, 9).

Marxistická a neo-marxistická teorie vysvětluje vnitřní a vnější procesy, které probíhají ve společnosti. Z pohledu Marxe jsou sociální změny výsledkem pracovního boje mezi vlastníkem práce a vlastníkem výrobního procesu. Wallerstein také považuje výsledky pracovního boje za katalyzátor společenských změn, ale v mezinárodním systému. Pracovní boj je touhou pracovních sil zlepšit svoji ekonomickou pozici, v případě Marxe ve státě, v případě Wallersteina v mezinárodním systému. Protože v rámci státu je evidentní role jednotlivce v procesu, ale v mezinárodním systému se role jednotlivce převádí na roli národního státu. Důležité je uvědomit si vliv moderního státu na systém. Rozvoj moderního státu umožňuje reprezentaci národa v mezinárodním systému. Stejně jako jednotlivec nese svůj osobní zájem ve státě a snaží se naplnit své základní potřeby a získat nadhodnotu, která mu umožní zlepšit jeho postavení v komunitě, národní stát se chová jako jednatel, ale v mezinárodním systému.

Mezinárodní systém národních států je jako skupina jednotlivců s vlastními potřebami a touhami, kteří se snaží nashromáždit maximum kapitálu, aby získali nejvyšší postavení v tomto systému. Pokud jsou sociální kontakty v komunitě určovány výměnou komodit mezi

jednotlivci, v mezinárodním systému hraje roli sociálního kontaktu trh, který spojuje tyto skupiny do jednoho velkého organismu, kde se každá část snaží získat výhodu. Oba autoři se shodují, že na pracovní trh může mít vliv místní byrokracie, právo, životní prostředí a vláda. V případě státní úrovně by zákon mohl regulovat a částečně omezovat schopnosti vlastníků kapitálu, zatímco mezinárodní systém není omezen žádným zákonem nebo vládou, protože chybí centrická vláda, která by regulovala vztahy mezi státy, a to je důvod, proč je struktura systému v zásadě závislá na schopnosti státu akumulovat moc, pokud jde o kapitál, vojenské výhody a technologie.

Marxova teorie v kontextu této práce je výhodná z hlediska vysvětlení komunity – jako skupiny lidí v rámci modelu civilizace, zatímco Wallersteinova teorie umožňuje analyzovat vztahy mezi těmito skupinami a způsob jejich spolupráce. Aplikace obou teorií umožňuje odpovědět na otázku, proč by ve stejném civilizačním modelu mohly existovat různé typy komunit. Z pohledu Marxe komunita nedosáhla potřebné intenzity komoditní směny, protože zde nedochází k velkému boji mezi pracovní silou a producenty, zatímco z pohledu Wallersteina by tato komunita mohla hrát roli periferního regionu a jádrové regiony neumožňují získat určitou úroveň rozvoje, protože by to mohlo ohrozit bezpečnost pozice klíčového regionu v mezinárodním systému.

2. Metodologie – komparativní případová studie

Komparativní případová studie patří k průzkumnému výzkumu. Tato metoda výzkumu je někde mezi statistickou analýzou na jedné straně a případovou studií na druhé straně (Adiya, Ashton 2017, 2). Neumožňuje použít rozsah statistické analýzy, ale nezdá se, že by byla tak hluboká jako případová studie. Výhodou komparativní případové studie je však to, že kombinujeme techniky ze statistické analýzy a z případové studie (Goodrick 2014, 6).

Komparativní studie umožňuje kombinovat teorii s daty. Korelací ve studii srovnávací analýzy se rozumí vztah mezi proměnnými. Proměnná je charakteristika nebo atribut studovaných případů, které mohou nabývat různých hodnot. Závislá proměnná obsahuje intenzitu jevu, zatímco nezávislá proměnná vyjadřuje faktor, který může způsobit nebo ovlivnit zkoumaný jev. Korelace analyzuje, zda se hodnota závislé proměnné mění v závislosti na hodnotě nezávislé proměnné. Tuto metodu lze také použít k prezentaci podmíněné analýzy (Salkind 2010, 125).

Podmíněná analýza, podobně jako korelační analýza, hledá vztah mezi podmínkou a výsledkem. Výsledkem je v tomto případě jev, který výzkumník hledá, a podmínka je faktor, který by mohl způsobit výsledek. Pokud je výsledek závislý na určité podmínce, pak je tato podmínka definována jako nutná podmínka. Pokud určitá podmínka povede k výsledku, je tato podmínka dostatečná. Jinými slovy, k dosažení cíle musí být zavedena nezbytná podmínka, ale její existence neznamená, že cíle bude dosaženo, zatímco dostatečná podmínka je faktorem, který zvýší jistotu výskytu jevu (Khan Academy 2021). Vztah komparativní studie k explorativnímu typu výzkumu je také podmíněn druhem otázek, na které vědec plánuje odpovědět. Typická otázka pro srovnávací analýzu je „Proč?“ nebo „Jaký je důvod?“ (Drulak 2019, 128).

2.1 Design výzkumu

Cílem je analyzovat civilizační modely v rámci ekonomického přístupu. Pro účely této studie se autorka rozhodla použít Marxovu teorii kapitalismu, která vysvětluje fungování kapitálové ekonomiky. Někteří autoři tvrdí, že nejlepším způsobem, jak analyzovat jakýkoli jev, je použít kritickou teorii, která zdůrazňuje slabá místa zkoumaného jevu. Karl Marx ve své práci „Kapitál“ představuje rozsáhlou a podrobnou analýzu kapitalistické ekonomiky. Vzhledem k tomu, že práce Karla Marxe byla napsána v 19. Století a zabývá se hlavně vnitřními procesy, autor k objasnění moderního světového systému použije díla Immanuela Wallersteina.

Přínosem této studie je představení hodnotné srovnávací studie jednotlivých civilizačních modelů. Představená teorie kapitalistické ekonomiky se používá jako zdroj indikátorů, které umožňují zkoumat a porovnávat civilizační modely. Autor získá odpověď na otázku: „*Jak fungují civilizační modely?*“, „*Jaké jsou ekonomické vztahy v komunitě a mezi nimi?*“, „*Jaké jsou atributy jednotlivých civilizačních modelů?*“. Odpovědi na tyto otázky umožňují autorovi srovnávat civilizační modely navzájem.

Teoretická část této práce se zaměřuje zejména na představení marxistické a neomarxistické teorie kapitalistické ekonomiky. Z teoretické části autor generuje proměnné, které díky marxistické a neomarxistické teorii hrají klíčovou roli v sociální evoluci a přechodu k dalšímu civilizačnímu modelu. Nutnou podmínkou je v tomto případě technologický faktor dostatečnou podmínkou je pracovní boj. Tyto dvě podmínky podle marxistických autorů ovlivňují přechod od jednoho typu civilizace k dalšímu, pokročilejšímu a modernizovanějšímu. Samotný technologický faktor nestačí na to, aby způsobil posun ve vývoji společnosti, pouze díky boji, který je vytvořen napětím mezi pracovní silou a výrobcem, umožňuje transformaci. Důvody boje mezi výrobcem a pracovní silou v každém civilizačním modelu se mohou lišit v závislosti na vnitřních a vnějších okolnostech. Srovnávací případová studie umožňuje autorovi představit každý případ v jeho kontextu před porovnáním jednotlivých civilizačních modelů.

Praktická část této práce je rozdělena do dvou částí. První, praktická, část této práce je zaměřena především na analýzu jednotlivých civilizačních modelů a druhá na jejich porovnání.

Ve čtvrté kapitole první části této práce se autorka hlouběji věnuje každému civilizačnímu modelu a prezentuje jej v časovém rámci. V této části studie ještě nejsou zahrnuty ukazatele, cílem je představit civilizaci v jejím kontextu a vysvětlit, jak civilizační model funguje a na čem je založen. Výsledek této analýzy umožňuje autorce pracovat s rozdíly mezi jednotlivými civilizačními modely. Určité atributy mohou existovat v civilizačním modelu číslo jedna, ale mohou zmizet v civilizačním modelu číslo pět. V rámci zapojení těchto atributů autorka zkoumá každý model samostatně. Stávající rozdíly v každém civilizačním modelu umožňují autorce zdůraznit proces přechodu a zdůraznit faktory, které přinesly změny do těchto komunit a jejich sociálního systému.

Druhá část praktické části práce je zaměřena především na vzájemné porovnání jednotlivých civilizačních modelů. Cílem této části je najít rozdíly. Toto je hlavní část práce, kde autorka uvádí výstupy provedené komparace a problematiku sumarizuje.

V praktické části této práce autorka sbírá a analyzuje stávající informace o civilizačních modelech v oblasti společenských a ekonomických věd. Hlavní zdroje informací o civilizaci a rozvoji lidské společnosti pocházejí od klasických autorů sociologie, kteří zkoumali vývoj tradiční a moderní společnosti. Hlavní autoři sociologie jako Charles Tilly, Alexander Wend, Karel Marx, Immanuel Wallerstein, Emile Durkheim, Ferdinand Tonnies. Všichni zmínění autoři se zaměřovali především na tradiční, moderní a postmoderní společnost.

Durkheim také analyzoval tradiční a moderní společnost a vysvětlil roli vlády, odborů a politiků v moderní a tradiční společnosti (Durkheim 1972).

Marx a Wallerstein ve svých pracích také popisují přechod od primitivních společností k modernímu kapitalistickému systému. Oba autoři zdůraznili faktory jako je dělba práce a technologický rozvoj (Marx 1887, Wallerstein 2011).

V rámci práce jsou také použita díla převážně z technologické oblasti, výzkum společnosti 5.0. Bruno Sagues píše o společnosti 5.0, která se vyznačuje odlišným přístupem k lidské společnosti, zdrojům a technologiím v blízké budoucnosti (pohled většiny zemí světa) a v brzy nadcházející realitě (pohled vyspělejší společnosti), (Sagues 2018)

Uvedená literatura představuje směr, kterým se tato studie ubírá. Hlavně se zaměřením na ekonomické a technologické faktory a sledováním sociálních změn ve společnosti v různých fázích vývoje v určitém časovém rámci. Slabinou této studie je fakt, že nebere v úvahu kulturní aspekty, protože hlavním cílem této studie je představit civilizační modely z ekonomického hlediska.

3. Civilizační modely

V současné době se svět velice intenzivně mění. Některé regiony světa jsou vysoce rozvinuté a úspěšné ve vývoji nových technologií jako umělá inteligence, ale na druhé straně ve světě existují regiony, kde dodnes není přístup k elektřině či jiným technologiím. Velký rozdíl mezi státy je zdůvodněn úrovní rozvoje a ekonomickou vyspělostí. Úroveň technologického a ekonomického rozvoje v literatuře je často pojmenována pojmem civilizace. V oxfordském slovníku je termín civilizace interpretován jako: *Stav lidské společnosti, který je velmi rozvinutý a organizovaný. Je to společnost, její kultura, její způsob života v určitém časovém okamžiku a v určité části světa* (Oxford dictionary 2020).

V ekonomické oblasti se autoři zabývají pojmem civilizace méně pravidelně než v sociologii. Sociologie pomocí termínu socializace vysvětluje proměnu lidské společnosti v čase. V rámci sociologie civilizaci definujeme jako *souhrnné označení techniky a výrobních technologií, dále způsobu rodinného života, náboženství, kultury, hodnot, politiky, obchodu, sociální hierarchie, vůdcovství, sexuální morálky a epistemologie* (Danics, Dubský, Urban 2019, 55). Z dané definice je pochopitelné, že civilizace není pouze o technické vyspělosti a ekonomickém rozvoji, ale jedná se rovněž o jiné aspekty lidského života, které jsou ovlivněné úrovní ekonomického rozvoje a úrovní rozvoje technologií. Kultura, způsob života, hodnoty, všechny tyto aspekty lidského života souvisejí s úrovní života dané komunity v určitém čase a v určité geografické oblasti (Sayers 2007, 85).

Řada autorů rozšiřuje definice civilizace o další prvky jako vzdělání. Podle britských filosofů termín *civilizace označuje rozvinutý stav společnosti, která dospěla do stavu déletrvající materiální i duchovní vyspělosti, do stavu jisté exkluzivity projevující se například znalostí písma, dovedností trezorovat informace, městskými sídelními útvary a státní mocí* (Danics, Dubský, Urban 2019, str. 55).

Z marxistického hlediska jsou pojmem civilizace označovány různé stupně rozvoje společnosti. Civilizace v marxistických pracích je spojena s evolučním vývojem lidské společnosti. V tom smyslu civilizace může spojovat lidi pouze jako soukromé nebo abstraktní jednotlivce spojené vazbami, které nemají přímý vliv na jejich osobnost nebo individualitu. Pro Marxe byl hlavní silou civilizačního procesu kapitalismus, ale konečným cílem sociální evoluce měl být komunismus. Komunismus v Marxově díle byl představen jako nejvyšší stupeň civilizačního vývoje (Marx 1887) V tomto případě je kapitalismus pouze nástrojem,

který by měl být použit z hlediska dosažení konečného výsledku – komunismu (Mezhujev 1993, 25).

V tuto chvíli máme k dispozici několik definic civilizace, jež se málo od sebe odlišují. Všechny tři jednak sdílejí informace o tom, že civilizace znamená určitou úroveň rozvoje. Minimálně tato úroveň rozvinutosti by měla znamenat gramotnost obyvatelstva, existenci technologií, které zlepšují úroveň života komunity a tím způsobem ovlivňují jejich zvyky, hodnoty a tradice. Poslední prvek, který charakterizuje civilizaci, je to, že tento útvar existuje v určitém časovém horizontu a v určité geografické oblasti. Z toho vyplývá, že každá civilizace bude v sobě zahrnovat určitý pokrok jak ekonomický, tak i technologický, ale civilizace se od sebe budou lišit jak geograficky, tak i časově. Časová změna znamená, že tato společnost nestojí na místě a rozvíjí se. Nové technologie a ekonomický rozvoj mění zvyky místních obyvatel a tím se mění kultura, chování a realita. Identita každé společnosti v jiném časovém horizontu bude jiná, i když z geografického pohledu je to táž společnost. V ekonomické dimenzi (i technologické) v průběhu času došlo ke změnám, které ovlivnily identitu té společnosti.

Z definice pojmu civilizace je patrné, že je to dynamický proces. Pokud se jedná o dynamický proces, mělo by to znamenat, že u tohoto procesu lze definovat určitý začátek a konec. Jedná se o civilizační modely, jež v sobě zahrnují různé prvky, které definují v tomto okamžiku životní styl, principy dělby moci, instituce a formy organizace (Danics, Dubský, Urban 2019, 55).

Civilizační modely budou rozděleny do několika fází. Každá fáze má své určité vlastnosti, které se liší v každém aspektu lidského života. Jak již bylo zmíněno dříve, sociální vědci zkoumají vývoj společnosti a rozdělili ji na tradiční společnost, moderní a postmoderní společnost. Každá fáze je od sebe oddělena časovým měřítkem, stejně jako technologií a dalšími atributy, které by pomohly popsat a analyzovat každou společnost. Použitím těchto indikátorů je možné identifikovat civilizační model, kterým je tato společnost v této fázi vývoje. Je však patrné, že tahounem modernizačního procesu je vždy ekonomický pokrok, technologická revoluce a poptávka ze strany jedinců.

3.1 Společnost 1.0

Definice shromažďovací a lovecké společnosti je k dispozici v mnoha antropologických výzkumech i v moderních slovnících. Jedna z nich zní: „*Lovci se spoléhají na způsob obživy charakterizovaný absencí přímé lidské kontroly nad množním vykořisťovaných druhů a malou nebo žádnou kontrolou nad ostatními aspekty populace životního prostředí, jako je pěstování a distribuce potravinových zdrojů.*“ (Svizzero, Tisdell 2014, 4)

Karel Marx ve svém pracovním kapitálu také popisuje primitivní společnost jako „*společnost, která je založena na společném majetku, ať už má podobu patriarchální rodiny, nebo staroindické komunity*“ (Marx 1887, 61). Podle Marxe jsou tyto primitivní společnosti primitivní, protože individuální vývoj člověka je nezralý. Tyto sociální organismy jsou extrémně jednoduché a transparentní. Mohou vzniknout a existovat pouze tehdy, když vývoj produktivní síly práce nepřesáhl nízkou úroveň a když sociální vztahy v materiální oblasti se vyvíjí na úrovni člověk a člověk anebo člověk a příroda, v obou případech se jedná o úzký vztah mezi přírodou a člověkem (Marx 1887, 52). Marxova idea výměny komodit a jejich absence v daném druhu společnosti se potvrzuje v dílech klasických sociologů, kteří se spíše věnovali sociální dimenzi vývoje lidské společnosti než výzkumu ekonomické stránky života tradiční společnosti. Samozřejmě sociální a ekonomický život společnosti determinoval její evoluci, proto v pracích sociologů se často vyskytují informace vztahující se k ekonomickému stylu života tradiční společnosti.

Pro Tonnie se je tradiční společnost typická tím, že majetek má tendenci být společný. Všichni jednotlivci z této skupiny pracují na společném úkolu. Vzhledem k tomu, že v této době je chápán a definován nedostatek majetku, výměna v této tradiční komunitě neexistuje. Věci, které skupina vlastní společně, se nevyměňují, ale cirkulují v rámci komunity. Jednotlivci v této společnosti nepracují za mzdu ani za nějakou náhradu, ale proto, že je to jejich přirozená funkce. Za plnění svých povinností získává jednatel na oplátku přístup do společného majetku. V tradiční společnosti neexistuje nic jako poptávka a nabídka, ale distribuci společného vlastnictví představuje hlava komunity (Aldous, Durkheim, Tonnies 1972, 1195). V době lovectví se nejedná pouze o vlastnictví v rámci sociální skupiny, ale o přístupu k veřejným statkům jako celku. Podle Northe a Thomasa je veřejný přístup ke zdrojům situace, kdy každá skupina a jednatel mohou manipulovat a exploatovat veřejné statky na základě vlastních zájmů, v daném případě se jedná o přírodní zdroje, jako jsou

rostliny či divoká zvířata. Zde přístup k veřejným statkům není omezen. S danou myšlenkou se rovněž pojí absence pojetí teritoriality a soukromého vlastnictví (North, Thomas 1977, 234).

První definice obecně popisuje existenci člověka v životním prostředí a lidské schopnosti v daném prostředí, zatímco Marxův popis zdůrazňuje hlavně ekonomickou stránku analýzy a zdůrazňuje ekonomické aspekty, které definují primitivní společnost jako fázi nezralého vývoje, kdy člověk má s přírodou zvláštní vztah. Svizzero a Tisdell ve své práci, kde se zabývají hlavně výzkumem společnosti lovců a sběračů z různých existujících zdrojů vztahujících se k danému druhu společnosti, došli k závěru, že bez ohledu na to, o jaké období lidské historie jde, z ekonomického hlediska se společnost skládá se ze tří skupin činností: získávání potravin, transformace a konverze některých těchto potravin, a výroba nepotravinářských předmětů (Svizzero, Tisdell 2014, 4).

Brewer napsal článek, kde pojednává o fázích sociálního vývoje, jak jsou uvedeny v díle Adama Smithe. Adam Smith rozdělil společnost na 4 etapy a popsal každou etapu s určitými charakteristikami a tvrdil, že ekonomický zájem byl generátorem sociálního vývoje. Brewer se zaměřuje na každou fázi individuálně a vysvětluje limity, kterým Smith čelil v době, kdy psal svou práci. Společnost 1.0 je dnes považována za společnost lovců a sběračů. Ve svém článku se Brewer odkazuje na práci Adama Smithe, identifikuje primitivní fázi rozvoje společnosti, ale modifikuje ji přidáním chybějících údajů, jako je například časové období, kdy došlo k tomuto modelu existence. Lovem a sbíráním byl podle Brewera typický stav společnosti před miliony let a lovci se sběrači existovali až do doby před 10 000 lety (Brewer 2008, 8).

Antropologové předpokládají, že společnost lovců a sběračů je fenomén, který vytvořil sociální vědec v 18. století jako myšlenku původní společnosti. V daném případě se navazuje na díla Hobbse, kde autor popisuje primitivní lidskou společnost jako anarchickou a pojí tento pojem s absencí autority ve společnosti. Podle Hobbse moderní stát přináší evoluci do mezilidských vztahů (Hobbes 1651). Lidé se dobrovolně vzdávají své svobody ve prospěch státních struktur, jejichž cílem je zajistit bezpečnost každého jednotlivce v rámci společnosti (Svizzero, Tisdell 2014, 7). Vzdání se vlastní svobody ve prospěch pocitu bezpečnosti lze rovněž spojit se zájmem jednotlivce profitovat z ekonomické spolupráce a chránit své bohatství pomocí státních struktur. Avšak daný atribut ve společnosti lovců a sběračů chybí. Na dané úrovni rozvoje, jak již bylo zmíněno dříve, se lidé soustředili především na zajištění

zdrojů přežití. Marxovo tvrzení o tom, že v primitivní fázi vývoje společnosti dominuje společné vlastnění materiálních zdrojů, a proto společnost jako celek chrání a určuje přístup jednotlivců ke společným statkům, je v souladu s existujícími předpoklady o primitivní fázi evoluce společnosti. Podobný přístup adaptuje další významný vědec z oblasti sociologie Service, který analyzuje vývoj primitivní společnosti a poukazuje na ekonomickou nevyspělost sociálního systému. Podle Service ve společnosti lovců a sběračů dominuje stav chudoby (Service 1962, 24-26)

Obyvatele malých kmenů anebo členové skupin většinu času věnují zajištění potravin, které umožní přežití jejich skupiny. Zde autor na rozdíl od předchozích autorů věnuje pozornost technologiím, které používají lovci a sběrači, jedná se především o primitivní nástroje, které byly použité při lovu (Svizzero, Tisdell 2014, 7). Podle Marxe nástroje, které jednotlivec používá k vytváření komodit, popisují vývoj společnosti v daném období a jejich ekonomickou vyspělost. V primitivní společnosti Marx identifikuje nástroje, které prvobytný člověk používal k zajištění potravin a zdrojů, jež byly konzumované v rámci skupiny. Podle něj úsilí věnované člověkem k tvorbě daných nástrojů vytvářelo přidanou hodnotu ke komoditě, kterou jednotlivec mohl pomocí daného nástroje získat. Vytváření nástrojů pro tvorbu komodit je podle Marxe atributem člověka, podle kterého jsou vědci schopni identifikovat historickou epochu. Nástroje jsou pro vědce zkoumající vývoj lidské společnosti stejně podstatné, jako jsou kosti pro vědce zkoumající historický vývoj různých druhů zvířat (Marx 1887, 128).

Primitivnost loveckých nástrojů neumožňovala jednotlivcům vytvářet nadhodnotu, kterou by bylo možné uspořít (Svizzero, Tisdell 2014, 7). Získané zdroje jednotlivci konzumovali, proto větší část života sloužila k zajištění a konzumaci osobně získaných zdrojů. Vzhledem k tomu i výměna mezi jednotlivci či skupinami jednotlivců nebyla nutným prvkem sociálního života. V daném stadiu klíčovou roli plnila funkce spolupráce, která byla podstatou primitivní společnosti. Spolupráce jako nutný sociální prvek pro přežití je vlastnost, která se v oblasti sociologie pojí s myšlenkou solidarity. Solidaritou definujeme vztah mezi členy skupiny a vnímání významnosti jednotlivých představitelů určité skupiny. Vzhledem k tomu, že cílem společenské jednotky jako celku je přežít v prostředí, které není nějak kontrolováno pomocí svrchované autority, zájem jednotlivce je méně významný anebo je úplně bezvýznamný, pokud by mohl poškodit zájem celé skupiny. Durkheim podobně jako Tonnies či Service tvrdí, že tradiční společnost je malá komunita, charakterizující se

mechanickou solidaritou (Aldous, Durkheim, Tonnies 1972). Mechanická solidarita znamená, že vůle jednotlivce je méně důležitá než vůle komunity. Tento faktor určuje tradice, chování a hodnoty této komunity (Danics, Dubsky, Urban 2019, 57). Tonnies v této perspektivě také souhlasí s Durkheimem, že velikost této komunity určuje její životní styl. Tvrdí, že tradiční společnost je nediferencovaná a kompaktní skupina, která je schopná žít pouze společným životem a závislost každého jednotlivce na této skupině znemožňuje jejich nezávislou existenci (Aldous, Durkheim, Tonnies 1972, 1193).

Tradiční společnost je společnost, jež se nachází na rozmezí mezi společnostmi lovců a sběratelů a společnostmi agrární. Autoři ve svých dílech, kde se zabývají evolucí lidské společnosti, nerozlišují lovecko-sběratelskou společnost od agrární, podle nich je důležitá struktura a velikost společnosti a přístup k soukromému vlastnictví. Tradiční společnost je společnost, která se charakterizuje nízkým počtem členů společnosti, kteří mají přístup ke společným statkům a přispívají svou prací k tvorbě společných statků. Tato charakteristika platí v případě společnosti lovců a sběračů, jejichž počet nepřevyšoval více než 100 členů a zároveň úsilí každého člena skupina bylo odměněno přístupem ke zdrojům potřebným k přežití (Archeologické 3D virtuální muzeum 2021). Service ve svých dílech vyjadřuje podobný názor jako sociologové 18. století, že pro společnost lovců a sběračů nebyl typický významný růst společnosti. V případě společnosti lovců a sběračů docházelo v důsledku jejich mobilního způsobu života a věnování mnoha času loveckým a sběračským aktivitám k tomu, že si rodina mohla dovolit mít jedno dítě každých pět až šest let (Svizzero, Tisdell 2014, 7).

Ve společnostech lovců a sběračů byla vysoká poptávka po učení a spolupráci. K dodání potravy pro rodinu musel jednatlivec spolupracovat, protože fyzické síly by nestačily na lov některých fyzicky vyvinutějších zvířat. Podle antropologů daný fenomén odlišoval lidskou společnost od zvířat, jejichž cílem rovněž bylo přežití v nebezpečném prostředí. Na rozdíl od zvířat, která k přežití používají spíše instinkty a své fyzické schopnosti, jsou lidé racionální stvoření a zároveň jsou fyzicky méně vyspělí ve srovnání se zvířaty. Proto lidé využívají své schopnosti učení k podpoře výměny znalostí mezi generacemi. Znalosti umožnily lidem žít déle a spolupracovat tak, aby dosáhli vyššího zisku. Významný vliv na vývoj ve struktuře společnosti mělo životní prostředí a fyzické možnosti jednotlivců ve skupině. Neustálá potřeba získávat potraviny vedla k tomu, že lovectví se stalo závodem, kterému se měl jednatlivec poměrně dlouhou dobu učit. Sběračství rovněž vyžadovalo od jednotlivců určité znalosti, které se předávaly od jedné generace ke druhé.

Anatomické rozdíly mezi muži a ženami vedly k určení sociální role muže a ženy v rámci komunity. Antropologové a evolucionisté se shodují, že lidský druh se neustále vyvíjí a jeho vývoj je založen na schopnosti akumulovat znalosti a aplikovat je (Robson, Kaplan 2006, 376–380).

V primitivní společnosti se mohli muži i ženy ve stejné míře podílet na lovu či sběru. Systém byl ale organizován tak, aby se ženy nejčastěji staraly o společné děti, shromažďovaly a připravovaly jídlo, zatímco muži se plně zapojili do lovu. Vysvětlení antropologů k tomuto jevu je proces učení, podle vědců je lov závodem, který vyžaduje dovednosti a znalosti. Ženy by se bezpochyby dokázaly tyto dovednosti naučit a aplikovat je a za určitých okolností tak i činily. Obecná praxe a zkušenosti byly, ale hlavním zdrojem znalostí, které primitivní lidé získávali. Těhotenství však neumožňovala ženám věnovat stejný počet času učení se a získání loveckých znalostí, jako měli muži, kteří nebyli zatíženi těhotenstvím, porodem a péčí o novorozené dítě. V důsledku toho žena jako lovec nemohla konkurovat muži, který lovu mohl věnovat mnohem více času a tím byl lépe připraven pro danou činnost. Proto pod tlakem přežití a racionality byla sociální role mezi muži a ženami v primitivních společnostech determinována fyzickými vlastnostmi pohlaví a sociálně-ekonomickými faktory. Muži ve společnosti se podíleli na aktivitách, kde mohli nejlépe projevit své znalosti a fyzické dovednosti pro zajištění přežití celé komunity a ženy se podílely na práci, která přispívala k populačnímu růstu společnosti a procesu vzdělání nových členů skupiny. Rozdělení úkolů mezi členy skupiny na základě racionálního myšlení podle Robsona a Kaplana je atributem rozumného člověka, tento atribut vedl k dalšímu pokroku lidské společnosti, na rozdíl od zvířat, která se nepodílí na předání znalostí a dovedností svému potomstvu (Robson, Kaplan, 380–381). Podle Engelse ze sociálního a ekonomického hlediska v tomto období je důležitý podíl práce uvnitř rodiny. Funkce ženy v daném období je hlavně se podílet na aktivitách uvnitř rodiny, zatímco funkcí muže je starat se o získání zdrojů podstatných pro existenci rodiny. Role ženy je podle autora spíše sekundární, což se zároveň projevuje v přístupu k bohatství nebo zdrojům rodiny. Muž v tomto případě má přímý přístup ke zdrojům jako ten, kdo ty zdroje získává, žena však má omezené právo a je odkázána na práci uvnitř rodiny, ve chvíli kdy se muž podílí na práci ve vnějším prostředí. Podle Engelse se v tomhle období zakládá nerovnost mezi pohlavími. Autor tvrdí, že postavení ženy bude v rodině sekundární do té doby, do kdy bude žena plnit pouze aktivity uvnitř rodiny a nebude se podílet na vnější práci, protože pouze práce v externím prostředí by jí poskytla možnost přímo se podílet na akumulaci zdrojů a tím pádem i jejich vlastnění (Engels 1884).

Ačkoli období lovců a sběračů je definováno spíše vlastnostmi, které v dané společnosti neexistují, než vlastnostmi, které by jasně určovaly rámec pro primitivní společnost. Složitost explorační dané fáze vývoje je omezený počet dat, jenž je dostupný pro výzkumníky, protože tendencí převládající v 18. století mezi výzkumníky sociálních věd bylo spíše sumarizovat obecné předpoklady, jež pocházely z antických zdrojů a zkušeností evropských sociálních vědců z explorační způsobu života domorodých skupin na mimoevropském teritoriu (Svizzero, Tisdell 2014, 10).

Předchozí generace výzkumníků ve srovnání s dnešními vědci se především zabývala oddělením společnosti lovců a sběračů od společnosti rolníků, ale výzkumníci už menší pozornost věnovali přechodu od lovecké společnosti k agrární. Přechod, nebo transformace v pracích sociologů, antropologů či ekonomů byla vysvětlena pomocí ekonomického zájmu, změny klimatu či dalšími faktory jako populační růst, změna klimatu atd., avšak autoři se ve větší míře nezabývali otázkou evoluce společnosti a transformace, která v některých skupinách nastala dřív a v jiných později (Svizzero, Tisdell 2014, 9).

Myšlenka, že se skupiny v tomto časovém období lišily svým způsobem života, se objevuje v 80. letech 20. století. Antropologové zkoumající primitivní kmeny na teritoriu Afriky přišli s myšlenkou, že rozdělení primitivní společnosti je založeno na různých činnostech komunit a teritoriu, kde daná skupina sídlila či se pohybovala. Finlayson rozděluje primitivní společnost na lovce a sběrače, kteří se živil pouze pomocí kočovného způsobu života, a druhá skupina lovců a sběračů, která se charakterizovala domestikováním divokých zvířat a skladováním potravin a jiných prostředků potřebných k přežití (Finlayson 2009, 177–178). Woodburn také zmiňuje, že lovecké a sběračské skupiny, které skladovaly zdroje, byly ochotny investovat úsilí do procesů, jako jsou investice pracovní síly do zařízení, jako jsou lodě, pastě, sklady. Podle autora daný fenomén způsobil větší závislost skupiny na teritoriu, kde se usídlila, a tím pádem v těchto druzích skupin dochází ke generaci pojmu teritoria a vlastnictví (Woodburn 1982, 432).

I když většina sociálních vědců tvrdí, že v tomto časovém úseku společenství se charakterizovalo společným vlastnictvím statků komunity, některé skupiny adaptovaly systém soukromého vlastnictví. Sdílený majetek nebyl rovnoměrně distribuován mezi členy skupiny, významnou roli pro zkoumané sociální jednotky plnila reciprocita. Muži, kteří se buď podíleli na vedoucích aktivitách, anebo představovali autoritu v rámci dané skupiny, byli zodpovědní za veškerá rozhodnutí, kterými se řídila celá skupina. Pokud nějakí členové komunity

nesouhlasili s rozhodnutím vůdců dané skupiny, mohli skupinu či kmen opustit, ale nemohli rozhodnutí skupiny změnit. Jak to zmiňovali ve svých dílech Tonnies a Durkheim, vůle skupiny byla mnohem významnější než vůle jednotlivce v rámci skupiny (Alldous, Durkheim, Tonnies 1972). Kvůli kočovnému způsobu života komunity sběračů a lovců se tito dostávali do kontaktu s jinými skupinami, v důsledku čehož docházelo k válkám mezi nimi. Přístup ke zdrojům a surovinám potřebným k přežití společnosti byl jedním z hlavních důvodů, proč skupiny regulérně měnily místo bydlení. Klimatické změny a nedostatek potravy v určité oblasti nutily skupinu k přesídlování. Vědci v tomto případě rozlišují dva druhy skupin dominující v tomto období. Jeden druh komunity byl popsán jako mírumilovný, zatímco druhý druh skupiny spíše upřednostňoval válku jako nástroj řešení konfliktu (Archeologické 3D virtuální muzeum 2021). V tomto případě se potvrzuje myšlenka Hobbse, že absence autority vedla ke stavu anarchie, kdy jednotlivci nebyli chráněni a jejich jediným cílem bylo přežití (Hobbes 1651). Absence svrchované autority vedla k tomu, že konflikty mezi komunitami byly řešeny pomocí síly a nástrojů, kterými disponovala každá ze zúčastněných stran konfliktu.

Hlavní charakteristikou společnosti lovců a sběračů je určitá úroveň rozvoje, která je definována principem a životním stylem komunity. Z ekonomického hlediska tyto skupiny představovaly skupinu maximálně 100 lidí. Každý jednotlivec ve skupině měl určitý úkol, kterým přispíval ke společnému majetku komunity. Nadbytečná hodnota v této fázi neexistuje, protože všechny komodity, které se jednotlivcům podaří shromáždit nebo ulovit, spotřebují členové skupiny a není zde prostor pro výměnu mezi skupinami. Kontakty mezi skupinami obvykle končí konfliktem, protože každá skupina je ochotna získat přístup ke zdrojům na tomto území. Tyto komunity jsou nejčastěji chudé, protože jsou závislé na primitivních nástrojích, které jim neumožňují uspoření komodit, jež by si nechaly na později. Klíčovými procesy v těchto komunitách jsou spolupráce a učení. Spolupráce mezi členy komunity umožňuje získání potřebného jídla pro zajištění jejího přežití, zatímco učení zlepšuje nástroje a schopnost skupiny efektivněji dosahovat stavu bezpečnosti. Jednotlivci v komunitě jsou rozdělení do rolí. Rozdělení je založeno na druhu činnosti a funkci členů ve skupině. V určitých skupinách mají muži a ženy různé funkce, které jsou definovány jejich anatomickými vlastnostmi a odvedenou prací. Rozdělení společného dobra je rovnoměrné, ale v určitých skupinách existuje princip reciprocity.

3.2 Společnost 2.0

Antropologové a sociální vědci se shodují, že neexistuje jasný bod zlomu, kdy se společnost transformovala ze společnosti lovců a sběračů na společnost zemědělskou. Hlavní myšlenkou je, že se transformační proces konal postupně, kdy na začátku skupiny začala domestikovat divoká zvířata, a využívaly se malé zahrady. Masové využití půdy k agrárním aktivitám v dané fázi vývoje zatím neexistuje. Zde se jedná především o vyspělejší lovecké komunity, které začaly investovat práci do nástrojů, aby vytvořily úspory. Sociální vědci dělí přechod na dvě fáze. V první fázi došlo k rozvoji zemědělství a kontrole zvířat, ale většina stravy pocházela ze zvěřiny a divoké zeleniny a potravin. O dva tisíce let později došlo k úplnému přechodu. V této fázi se ujala produktivnější obilná zrna a dobytek, zvířata jako ovce, kozy a prasata, což vytvořilo plně zemědělskou a chovnou ekonomiku (Sanderson 1999, 25). Podle Durkheima a Tonniese je tradiční společnost stav, ve kterém se společnost nachází do doby průmyslové revoluce (Alldous, Durkheim, Tonnies 1972). Komunitní životní styl je typický jak pro agrární, tak i pro loveckou společnost. Rozdíl je v tom, že agrární společnost je více centralizovaná a jejich počet několikrát převyšuje počet jedinců lovecké komunity. Tradiční společnost je prezentována jako komunitní společnost. Autoři tvrdí, že jednou z hlavních charakteristik této společnosti je komunitní životní styl, který vychází z institucí, jako je rodina, přátelé a sousedé, a jiné malé komunity. Velikost komunity diktuje jejím obyvatelům životní styl, organizuje modely jejich vztahů a identifikuje roli každého jednotlivce v této komunitě (Danics, Dubsky, Urban 2019, 57).

Durkheim, podobně jako Tonnies, tvrdí, že tradiční společnost je malá komunita. To, v čem se Durkheim liší od Tonniese, je mechanická solidarita. Mechanická solidarita znamená, že vůle jednotlivce je méně důležitá než vůle komunity. Tento faktor určuje tradice, chování a hodnoty této komunity. Tonnies v této perspektivě také souhlasí s Durkheimem, že velikost této komunity určuje její životní styl. Tvrdí, že je to masová, nediferencovaná a kompaktní skupina, která je schopná žít pouze společným životem. Závislost každého jednotlivce na této skupině znemožňuje nezávislou existenci (Aldous, Durkheim, Tonnies 1972, 1193). Gemeinschaft celá komunita měla nad částmi nadřazenost, nyní pod Gesellschaft mají jednotlivci přednost před celou komunitou. Ten je tvořen pouze vzájemným srovnáním jednotlivých částí. Proto, i když je složení Gemeinschaftu organické, složení Gesellschaftu je mechanické (Aldous, Durkheim, Tonnies 1972, 1196).

Šíření agrární ekonomiky bylo poprvé sledováno v oblasti jižní Asie a teprve o tisíc let později vědci našli důkazy o zemědělské ekonomice na evropském území. Zemědělská společnost se významně lišila od společnosti lovců a sběračů. Pokud lovci žili v malých skupinách a neměli trvalé bydliště, protože neustále měnili místo, z pohledu zásob potravin byla zemědělská společnost ustálenější. Důvod k tomu podle Northe a Thomasa je, že veřejné vlastnictví, které dominovalo ve fázi lovu a sběru, vedlo k omezení dostupných zdrojů, jelikož každý jednotlivec měl zájem o získání co největšího užitku z veřejně dostupných zdrojů, tím pádem se nezajímal o důsledky nekontrolované konzumace veřejných statků, které byly omezené. V důsledku vyčerpání veřejných zdrojů byli lovci nuceni měnit místo svého pobytu a stěhovat se na další teritorium, kde k vyčerpání přírodních zdrojů zatím nedošlo (North, Thomas 234). Vyčerpání dostupných zdrojů podle autorů vedlo k hledání alternativního způsobu výživy, který by překonal problém vyčerpatelnosti zdrojů. Řešením problémů byl přechod k pěstování potravin pomocí investování energie do agrárních aktivit. Využití půdy přineslo i další změny ve způsobu života tehdejších jedinců.

Lov umožňoval jedincům vést mobilní způsob života, avšak přechod k agrárním aktivitám donutil skupiny usídlit se v jednom místě, protože výsledky jejich pracovní činnosti byly spjaté s půdou. Proto skupiny začaly žít v trvalejších nebo polostálých vesnicích. V této fázi vývoje je možné identifikovat systém sociálního hodnocení a vznik politických elit, které podkopaly demokratický charakter politického rozhodování (Sanderson 1999, 32).

Hlavními charakteristikami, které popisují civilizaci první vlny, neboli agrární společnosti, je především vývoj zemědělství, ke kterému došlo před stovkami let. Komunity, které existovaly v době lovu, nebyly definované jako civilizace. Engles stejně jako Toffler se domnívají, že civilizace je produkt agrární společnosti. Toffler tvrdí, že v dnešní době je stále možné najít společnosti, jejichž rozsah vývoje odkazuje na civilizaci společnosti 1.0, i když to není tak běžné (Toffler 1980, 13).

V těchto společnostech je život organizován primárně kolem půdy. Půda je základem ekonomiky, života, kultury a rodinné struktury. Klíčovou rolí v této společnosti hraje autorita, autorita definuje status jednotlivce v komunitě a umožňuje mu rozhodovat o osudu komunity. Převládala jednoduchá dělba práce a několik jasně definovaných kast a tříd. Místo narození je v životě každého jednotlivce této společnosti velmi důležité, protože určuje jeho postavení a úkoly v této komunitě.

Toffler tvrdí, že ekonomika komunit první vlny je decentralizovaná a každá komunita produkuje své vlastní potřeby. Stejně jako Tonniessi Tefler chápe, že zboží v této fázi vývoje cirkuluje pouze v hranicích komunity a zatím neexistují žádné prostředky směny, protože zboží je k dispozici všem členům komunity. Toffler upřesňuje, že tento druh komunity byl dominantní přibližně do roku 1650–1750 (Toffler 1980, 21).

V tomto období hrály znalosti ve společnosti velmi důležitou roli, v předchozí fázi vývoje měli jednotlivci znalosti o fauně a flóře, ale neinvestovali energii do zemědělských činností, protože to bylo považováno za příliš energeticky náročnou činnost. Ve věku zemědělství dochází k posunu od teoretických znalostí k aplikaci těchto znalostí, protože se změnil přístup k těmto činnostem. Sanderson ve své knize „*Sociální transformace*“ tento fenomén považuje za „*technologickou revoluci, ale nikoli koncepční*“ (Sanderson 1999). Tím, jak se společnost transformovala přes lov na činnost agrární, se objevil prostor pro myšlení a tvořivost. Rabie předpokládá, že ekonomická a sociální bezpečnost člověka v agrární společnosti mu nechala prostor na učení a přemýšlení o tom, jak se má společnost vyvíjet, v důsledku čeho společnost tvoří primitivní základy sociální organizace, politického rozhodování, zákona a náboženství. S existencí prostoru pro přemýšlení se vytvářejí prvky, které sociologové definují jako civilizaci. Proto civilizace jako taková je produktem hlavně agrární společnosti, nikoliv společnosti lovců a sběračů (Rabie 2013, 13).

Podobný názor uvádějí Douglass North a Robert Thomas, kteří se zaměřili hlavně na ekonomickou revoluci. Autoři tvrdí, že přechod od lovu k zemědělství byl založen na nadhodnotě práce (North, Thomas 1977, 231). V době lovu jednotlivci věřili, že investováním svého úsilí do lovu mohou získat více, než kdyby se zaměřili na zemědělství. To je důvod, proč je neolitická revoluce podle autora ekonomickou revolucí, na kterou se většina ekonomů nezaměřuje tolik jako na průmyslovou revoluci (North, Thomas 1977, 229). Neolitická revoluce změnila přístup člověka k zemědělství, protože v tomto věku si jednotlivci začali uvědomovat, že investováním energie a pracovní síly do zemědělských činností mohou získat vyšší hodnotu ze své práce než samotným lovem (North, Thomas 1977, 232). Další faktor, který měl bezprostřední vliv na změnu ekonomických aktivit mezi skupinami tohoto období, bylo vyčerpání veřejně dostupných zdrojů.

V kapitole společnosti 1.0 autorka zmiňovala přístup Northe a Thomasa, kteří vnímali veřejné vlastnictví ne pouze jako vlastnictví společných statků uvnitř skupiny, ale zároveň jako přístup k veřejným zdrojům, které nebyly nikým kontrolované. Vyčerpání veřejných

statků v důsledku nekontrolované exploatace je další faktor, jenž nutil společnost k transformaci svého způsobu života. Podstatný vliv na přechod od lovu k zemědělství měl růst populace. Ekonomové, již zkoumali dané období, se domnívají, že konstantní růst populace vedl k vyčerpání veřejně dostupných zdrojů a nutil skupiny transformovat jejich způsob života. Získávání potravin pomocí lovu bylo méně energeticky náročné, ale s tím jak se zvyšovala populace jedinců, stalo se získávání potravin a jiných zdrojů více náročným a přinášelo menší hodnotu ve srovnání s předchozím obdobím. Populační růst přinesl nutnost nalezení nové metody získávání zdrojů, která z jedné strany byla energicky více náročná, ale z druhé strany byla schopna stabilně naplňovat základní potřeby členů komunity (North, Thomas 1977, 238).

Myšlenky vztahující se k populačnímu růstu jako faktoru vedoucímu k transformaci společnosti nepopírá ani Sanderson. Tvrdí, že růst populace v období Neolitické revoluce byl velmi nízký, vzhledem k tomu, že nárůst populace byl nízký, životní prostředí se rovněž měnilo a skupiny jedinců měly dostatečný počet času k adaptaci. Sociální transformace by trvala mnohem déle, pokud by důvodem k tomu byl populační růst (Sanderson 1999, 40–41). Ve stejné době se jiní sociologičtí vědci domnívají, že populační růst byl spíše efektem neolitické revoluce. V souvislosti s tím, jak se komunity usídlovaly na určitém teritoriu, se jejich mobilita postupně snižovala a společnost byla více přivázaná k místu bydlení. Ve společnosti lovců byl omezený růst populace spojen s mobilním způsobem života, v důsledku kterého rodiny měly děti tak jednou za 4–5 let. Přechod od kočování vedl k tomu, že rodiny měly větší jistotu v budoucnosti. Nové zdroje potravin, které byli jedinci do určité míry schopni kontrolovat, jsou označovány za primární důvod vedoucí ke zvýšení populace společnosti. Větší jistota a ve stejné době potřeba pracovní síly, která bude přispívat k pěstování potravin, jsou považované za primární důvod růstu populace v době agrární civilizace (Svizzero, Tisdell 2014, 20).

Samotný proces transformace v současné době je ve stavu debaty mezi výzkumníky sociologie a antropologie či ekonomie, existuje jednoznačný souhlas ohledně faktorů, které vedly lidstvo k další fázi rozvoje, ale většina autorů dochází k souhlasu, pokud se jedná o charakteristiku agrární společnosti. Neolitická revoluce a přechod k agrární společnosti vedou k obrovským změnám uvnitř komunit. Podle některých autorů v tomto období lidského rozvoje se jedná o vznik civilizace. Civilizace je interpretována jako změna struktury společnosti, ekonomických vztahů, kultury a vnějšího prostředí komunity (Rabie 2013, 8).

Podle Engelse se agrární civilizace otevírá s novou dělbou práce. Předchozí generace jedinců podle autora produkovaly komodity, které byly potřebné pro jejich konzumaci, proto v období lovectví se nejednalo o ekonomické vztahy, jelikož skupina získala pouze takový počet zdrojů, který byl potřebný pro naplnění základní potřeby (Engels 1884).

V agrární společnosti schopnost člověka vyrábět dostatečný počet potravin ovlivňuje styl života skupin, které nejsou nuceny kočovat v souvislosti s hledáním potravin, skupiny staví permanentní nebo semi-permanentní osídlení. Změna v mobilitě skupin vedla k tomu, že tehdejší skupiny či komunity musely transformovat sociální, ekonomickou a politickou stránku jejich života. Spojení s teritoriem vytvořilo nutnost změnit přístup k soukromému vlastnictví (Rabie 2013, 9). Jedním z hlavních cílů je omezit přístup ke zdrojům jedincům, již nejsou členy skupiny či komunity. Další podstatná změna je uvedení omezení v exploataci přírodních zdrojů pro členy skupiny. Vzhledem k tomu, že teritorium je považováno za vlastnost skupiny, je důvod je chránit a zároveň nastavit pravidla, která by zaručila dlouhodobě udržitelný způsob exploatace přírodních zdrojů pro jedince ze skupiny (North, Thomas 1977, 239). Spolu s existencí pojmu vlastnictví a teritoriality má podstatný význam i sociální změna agrární společnosti, kdy lze pozorovat určitou tendenci k identifikaci jednotlivců v rámci společnosti. Jelikož přístup ke zdrojům mají pouze členové skupiny, roste význam pocitu společenské identity, kdy jednatel se ztotožňuje s komunitou. Komunita se vyvíjí, uvnitř komunity se vytváří společné hodnoty, které jsou respektované členy skupiny, s časem se vytváří tradice a kultura společnosti. Tím, jak je společnost více provázaná, objevuje se idea společného cíle, jako shromáždění bohatství, aktivity zaměřené na zlepšení životní úrovně a další aktivity, které by přispívaly k vývoji společnosti (Rabie 2013, 9). Engels vnímá vznik státu jako vnitřní potřebu společnosti, s ohledem na to, jak se vyvíjely rozdílly mezi třídami, existovala potřeba centrální moci, která by regulovala konflikt mezi nimi (Engels 1884). Podle něj vznik státu vede ke změně organizace občanů, kteří do té doby byli spojeni rodinnými vztahy. V době agrární civilizace se organizace občanů státu koná podle bydliště a to je společným rysem pro všechny státy daného období. Proces stanovení státu není přirozeným procesem, o tom svědčily i boje, které státy vedly s komunitami, které se stále organizovaly do kmenů založených na příbuzenství (Engels 1884).

Díky osídlení určitého teritoria se společnost jedinců zaměřuje na zlepšení své životní úrovně, aktivně se podílí na akumulaci bohatství ve prospěch celé společnosti a jednotlivců. V daném období má klíčovou roli objev železa, který umožňuje zrychlit proces shromáždění

společenského bohatství, ale zároveň vytváří prostor pro vznik nových rizik jako konflikt o zdroje, teritorium, bohatství. Engels tvrdí, že v této fázi vývoje lze pozorovat rozdělení práce uvnitř společnosti do dvou tříd. Funkcí jedné třídy je chránit teritorium a bohatství skupiny. Funkcí druhé skupiny je plnit úkoly, které jsou především zaměřené na získání základních zdrojů, výrobu a péči o společnost (Engels 1884).

Rabie předpokládá, že v této fázi dochází ke změnám v mezilidských vztazích. Mezilidské vztahy jsou podobně jako v minulosti založené na osobních kontaktech, důvěře a výměně znalostí. Změny v ekonomické dimenzi jako schopnost vytvářet nadhodnotu vedla k tomu, že se ve společnosti vyvíjí sociální život. Zájem o zlepšení svého ekonomického postavení vede jedince k navázání ekonomických vztahů mezi sebou, ale zároveň mezi komunitami s cílem obchodu. Akumulace bohatství rovněž generuje zájem jednotlivců o vytváření nových technologií v oblasti dopravy a nástrojů, které by jim umožnily efektivněji znásobit zisk a zlepšit tím pádem své ekonomické postavení. Vztahy mezi komunitami umožňovaly skupinám navzájem se učit a sdílet znalosti a zkušenosti, které v konečném důsledku přispívaly k technologickému pokroku ve společnosti (Rabie 2013, 10). Přejít od lovu k pěstování vlastních potravin vedl k tomu, že jedinec měl více času k přemýšlení, zdokonalování svých znalostí a k aplikaci těchto znalostí v pracovním procesu (Svizzero, Tisdell 2014, 20). Tím, jak někteří jednotlivci ve společnosti jsou schopni díky svým znalostem a možnostem akumulovat větší nadhodnotu, jejich ekonomické postavení v rámci společnosti se zlepšuje a vytváří se fenomén společenské nerovnosti, kdy status jedince ve skupině je definován jeho statkem a funkcí, kterou plní ve společnosti (Sanders 1999, 57). Bohatší jedinci komunity vlastní větší pozemky, mají možnost využívat novější technologie k produkci komodit a tím se jejich bohatství zvyšuje a jejich hlavním cílem je získat co největší nadhodnotu s minimálními náklady. Zde se zvýrazňuje význam pracovní síly.

V době agrární společnosti se popularizuje otroctví. Důvodem k tomu je zájem o maximalizaci zisků pomocí minimalizace nákladů. Pracovní síla je náklad, který jedinec buď prodává, anebo nakupuje na trhu s pracovní silou. Otroctví je pracovní síla, za kterou jedinec platí za svůj osud, protože otrok neurčuje a nemá právo regulovat podmínky provedení práce. Tím pádem je otrok komoditou, kterou si vlastník pořídil jako nástroj pro vytváření nadhodnoty. Otroctví je viditelné většinou v oblasti zemědělství a také v dílnách. Obchod uvnitř skupiny se mobilizuje, společnosti navazují obchodní vztahy mezi sebou, vytvářejí se vztahy se vzdálenějšími komunitami (Engels 1884). Provedení práce je založeno

na vztahu mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem. Státní instituce se v tomto období podílejí na ochraně soukromého vlastnictví. Zde se objevují určitá pravidla, respektovaná každým členem společnosti. Vztahy mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem zatím nejsou regulované a státní instituce zatím neintervenují do dané oblasti. Hlavní funkcí států je sběr prostředků od obyvatel a poskytování ochrany svých hranic, soukromého vlastnictví a pořádku uvnitř společnosti (Engels 1884). V této fázi zatím neexistují peníze v podobě, v jaké existují v dnešní době, kdy peníze se vážou na národní státy. V období agrární společnosti peníze plní funkci komodity, která vyjadřuje relativní hodnotu skutečné komodity. Aby jedinci byli schopni efektivně obchodovat, potřebují se dohodnout na komoditě, která bude plnit funkci univerzální komodity, a tím pádem budou schopni obchodovat s komoditami, které mají odlišnou hodnotu. V období agrární společnosti funkci peněz plní zlato a stříbro. Zlato a stříbro se stávají atributem bohatství (Marx 1887, 85).

Dělba práce a společenská nerovnost nejsou jedinými atributy agrární společnosti. V daném období začíná zrození státních institucí, které regulují a upravují život společnosti. Cohen charakterizuje prvky moderní společnosti, která dosáhla úrovně vývoje státních institucí následujícím způsobem. Jedná se především o atributy v ekonomické a sociální dimenzi, které svědčí o dosažení určité úrovně rozvoje společnosti, která se již výrazně liší od demokratické struktury společnosti lovců. Společnosti na úrovni vývoje státu byly charakterizovány existencí monarchie a řídicí třídy, jejichž bohatství bylo generované pomocí extrahování komodit a zdrojů ze společnosti. Nerovnost mezi sociálními třídami se projevovala v architektuře a druhu činnosti. Společnost je rozdělena pomocí pracovní diference, někteří členové společnosti jsou zemědělci, dělníci, náboženští vůdci, obchodníci a právníci. Hlavní atribut moderního státu je však absolutní právo na použití síly, což znamená, že nikdo jiný, kromě státu, neměl právo použít násilí vůči obyvatelům daného státu. Podle Cohena každý stát v tomto období nemusel nutně disponovat všemi prvky, které byly dříve zmíněné, ale většina společností, které se dostaly do dané fáze vývoje, naplňovala rysy, které Cohen považuje za nejvýznamnější (dle, Sanderson 1999, 56–58).

Podle Wallersteina měla v období agrární společnosti silný vliv na vývoj moderního státu šlechta, která vlastnila nejenom pozemky, ale také vojsko. Silné postavení šlechty a její role ve vývoji společnosti vedly k tomu, že centralizovaná silná vláda v tomto období zatím neexistuje, zde se pouze objevují některé funkce, které jsou klíčové pro zajištění nutných zdrojů pro řídicí elitu a vojsko. Vláda nemá jasnou představu o obyvatelích společnosti,

úředníci existují v omezeném počtu, rovněž v tomto období chybí přehled o sběru poplatků, protože velmi často institucím chybí kvantitativní údaje o výdělečné činnosti uvnitř společnosti (Wallerstein 2011, 56). Daně podle Engelse jsou fenoménem, který je charakteristický pouze pro agrární společnost, nikoliv pro společnost lovců a sběračů. Aby stát mohl plnit kontrolní a regulační funkci s cílem zamezit boji mezi třídami, které se s vývojem soukromého bohatství rozvětvovaly na subsidiární a dominantní třídu, musel vyvinout nové nástroje (Engels 1884). Podle Sandersona ochrana státního teritoria a pořádku uvnitř společnosti není jediný důvod, který vedl k vzniku moderního státu. Vznik nerovnosti mezi třídami v důsledku obohacení jedné třídy byl charakteristický nejenom pro třídy uvnitř společnosti, ale také pro vztahy mezi společnostmi. Mezi státy v důsledku obohacení dochází k nerovnosti. Některé společnosti jsou bohatší, protože mají vyspělejší technologie, armádu, mají větší zásoby zdrojů. Jiné společnosti mohou být chudší, proto se zde objevuje tlak na společnost jako celek, aby hledala způsoby jak své postavení zlepšit. V důsledku zájmu o vyspělost společnosti jako celku je důležitá centralizace a regulace aktivit uvnitř společnosti centrální autoritou, která bude řídit a přispívat k tomu, aby se společnost obohacovala (Sanderson 1999, 71). Jiný podstatný důvod je organizace komunikačních kanálů uvnitř společnosti. Aby jedinci ze společnosti mohli efektivně obchodovat, jsou potřebné kanály přepravy komodit či výrobků, aby potom byly realizované v místě obchodu. Zajištění dopravy již je v zájmu celé společnosti, nikoliv jednotlivých skupin, a kvůli tomu v této oblasti existuje prostor pro řízení centrální vlády, která z veřejných poplatků bude stavět silnice a rozvíjet infrastrukturu společnosti (Sanderson 1999, 71). Podle Wallersteina se v tomto období díky obchodu rozděluje ekonomika na dva proudy. Do prvního proudu zapadají ekonomické vztahy ve městech, kde se objevují řemeslníci, kteří nakupují nadhodnotu a vyměňují ji za jejich produkty. Jsou to rovněž obchodníci, již díky teritoriálnímu kolísání ceny byli schopni akumulovat nadhodnotu pomocí odlišného nastavení ceny v regionech a zemích (Wallerstein 2011, 49). Druhý ekonomický proud autor definuje jako přímou zemědělskou spotřebu, což je systém částečné soběstačnosti, ve kterém většina lidí vyrábí vlastní jídlo, ale zároveň je dodává také nezemědělskému obyvatelstvu v rámci směnného obchodu (Wallerstein 2011, 48).

Další vývoj nastal následně a hrál rozhodující roli při prosazování změn a zrychlování jejich tempa. Takový vývoj zahrnoval podstatná zlepšení navigačních nástrojů a map, budování lepších silnic a lodí, výrobu silnějších zbraní, zvýšenou bezpečnost, rostoucí konkurenci mezi hlavními evropskými městy a státy, rozvoj tisku a objev nového světa.

Následně se rozšířila výroba a byly zavedeny služby, zejména finanční, které byly uznány jako důležitá a legitimní obchodní činnost, a množily se vědecké, technologické a filozofické otázky (Rabie 2013, 16). Stále tento systém mohl podporovat pouze omezené množství dálkového obchodu. Důvodem k tomu podle Wallersteina bylo to, že se dálkový obchod realizoval se zbožím luxusních druhů, nikoliv s hromadným zbožím. Obchod byl založen na zisku ve formě cenových rozdílů a byl závislý na politické situaci a ochotě bohatých tento obchod realizovat (Wallerstein 2011, 49). Výměna komodit a akumulace nadhodnoty způsobily pokrok v technologické oblasti, který reflektoval změny uvnitř společnosti. Technologický pokrok je založen na vzdělání společnosti, proto důraz na vzdělání a šíření informací stabilně rostl. V souvislosti s růstem nerovnosti mezi sociálními třídami, dominantní sociální třída, která vlastnila poměrně velký počet bohatství, investovala prostředky do různých oblastí, například investice do vývoje produkčního procesu, ale také do vzdělání. Zde se velmi zjevně projevuje nerovnost mezi sociálními třídami. Možnost vzdělávat se znamenala, že jednotlivec potřebuje mít dostatečný počet zdrojů, aby mohl věnovat svůj čas zdokonalování. To si mohli dovolit pouze představitelé řídicí a bohatší sociální třídy. Ti měli prostředky a možnost se vzdělávat. Představitelé nižší třídy jsou odkázáni na práci, aby si zajistili nutné prostředky k přežití (Svizzero, Tisdell 2014, 22).

Agrární společnost je společnost, jejíž hospodářství je primárně založeno na agrárním sektoru. Agrární sektor je hlavním zdrojem bohatství a statků. Na rozdíl od předchozí fáze vývoje v agrární společnosti se objevují fenomény, které přetrvávají až do současné doby:

- dělba práce,
- teritorialita,
- význam infrastruktury,
- vývoj státních institucí.

Agrární společnost výzkumníci rozdělují do několika etap, kdy první fáze souvisí s vývojem malých komunit na omezeném teritoriu. Jedinci z komunity vnímají význam přístupu ke zdrojům a snaží se omezit přístup ke zdrojům na svém území pro jednotlivce, kteří do komunity nepatří. V daném období se vytváří společná identita, skupiny jsou schopny akumulovat nadhodnotu, kterou musí zároveň chránit. V pozdější fázi vývoje je patrný vývoj měst a centralizace politických a organizačních struktur, které řídí a regulují život společnosti. Jsou generované státní instituce, objevuje se zájem o příznivé podmínky životní úrovně celé komunity, je zde zároveň vnímán význam bohatství celé komunity (pokud jsou porovnávány

vojenské a ekonomické kapacity s ostatními komunitami). V dané etapě je realizován obchod mezi městy a společnostmi na dálku, avšak obchod je chápán jako směna luxusního zboží, kde nadhodnota je výsledkem cenových rozdílů. V agrární společnosti se objevuje zájem o systematickou výuku, která však je omezená, protože přístup k ní má pouze dominantní třída. Doba agrární společnosti trvá až do období technologického pokroku, kdy se společnost dostává na další úroveň vývoje a charakterizuje se jako industriální společnost.

3.3 Společnost 3.0

Předpokládá se, že se průmyslová společnost objevuje od první poloviny 18. století, ačkoli marxistický proud s touto myšlenkou nesouhlasí a autoři marxistického přístupu věří, že kořeny moderní společnosti se zakládají v 16. století (Sanderson 1999, 134). Výzkumníci sociálních věd, jako Tonnies, definují moderní společnost podobně jako autoři marxistického proudu. Velký důraz v případě moderní společnosti je věnován technologickému pokroku a sociálním změnám v důsledku proměny ekonomického života jednotlivců. Je to éra obchodu, průmyslu, zejména velkého průmyslu, velkých měst, svobodné směny a kosmopolitismu. Stručně řečeno, podle Tonniese je moderní společnost společnost kapitalistická (Aldous, Durkheim, Tonnies 1972, 1196).

Wallerstein ve své sérii knih o vývoji kapitalismu tvrdí, že modernizace společnosti je produktem vzniku kapitalismu. Podle autora je kapitalismus fenoménem od konce 15. do počátku šestnáctého století. Wallerstein spojuje rozvoj kapitalismu se vznikem evropské světové ekonomiky. Wallerstein zakládá svou práci na marxistickém proudu a podporuje Marxův hlavní bod, že se kapitalismus zrodil v 16. století. Marxův kapitalismus je koncept, který charakterizuje oběh komodit rozvinutější formy, kterou označuje slovem obchod. Obchod je možný pouze tehdy, když je systém směny založen na penězích (Marx 1887, 104). Tato nová ekonomika vzniklá v šestnáctém století byla novým systémem, který byl pro společnosti dříve neznámý. Wallerstein tvrdí, že systém není světový proto, že zahrnuje celý svět, ale proto, že je větší než jakýkoli právně definovaný politický celek (Wallerstein 2011, 46). Z jeho pohledu bylo období říší charakterizováno jako období primitivní ekonomiky, protože politická centralizace říše byla silnou stránkou, ale zároveň slabostí této formy politické jednotky. Silná stránka spočívala ve skutečnosti, že zajišťovala tok komodit z periferie do středu pomocí donucení. Slabá stránka spočívala ve skutečnosti, že byrokracie, jež byla nutnou politickou strukturou, měla tendenci absorbovat příliš mnoho zisku. Vzhledem k tomu, se autor domnívá, že pouze vývoj moderních technologií mohl umožnit zvýšení toku nadhodnoty z periferií do centra (Wallerstein 2011, 47).

Ve srovnání s dobou zemědělské společnosti, kdy hlavní funkcí státu jako politické jednotky bylo zajišťovat bezpečnost, za kterou všichni obyvatelé museli platit daň, stát využíval svou politickou energii k zajištění monopolních práv a zajišťoval určité obchodní podmínky (Wallerstein 2011, 47). Z hlediska marxistů stát hájí zájmy vlastníků kapitálu. Tonnies souhlasí s myšlenkou marxistů, že funkcí státu je regulace ekonomických vztahů, ale

na rozdíl od marxistů se domnívá, že stát je institucí, jež funguje ve prospěch celé společnosti. „Stát je povinen zajistit plnění jednotlivých dohod, sankcionovat smluvní právo, klást překážky všemu, co by mohlo být škodlivé pro obecný zájem společnosti. Je nutné, aby tento stát byl silný, aby hájil všechny individuální zájmy, které již nejsou navzájem spojeny a všechny nezasažené touhy“ (Aldous, Durkheim, Tonnies 1972, 1197). Z hlediska obou proudů stát musí být silnou centralizovanou institucí. Z hlediska marxismu je moc potřebná, aby kapitalisté mohli exploatovat pracovní sílu. Z hlediska sociologů stát musí být silný, aby reguloval individuální zájmy jedinců celé společnosti.

Marxova teorie je založená na předpokladu, že atribut modernity je vývoj kapitalismu, kdy směna zboží se uskutečňuje ne na základě pořízení komodity nutné pro potřeby jedince, ale na základě zájmů obohacení (Směna v předchozím období byla realizovaná z důvodu naplnění materiálních a nemateriálních potřeb, proto cílem obchodu bylo získání nutné komodity. Vývoj kapitalismu transformuje cíl obchodní směny, poněvadž cílem kapitalistů jsou peníze, nikoliv komoda (Komodita je pouze prostředkem pro akumulaci peněz čili kapitálu. V důsledku pokroku a vývoje infrastruktury a technologií v období agrární společnosti se zvýšil obchod, a to jak v rámci společnosti, tak i mezi společnostmi. V míru růstu směny se generoval zájem o vytváření nadhodnoty pomocí cenových rozdílů. Proto se podle Marxe v období 16. století vyvíjí obchodní kapitalismus, ale skutečný kapitalismus závislý na exploataci pracovní síly je produktem industriální revoluce (Sanderson 1999, 139). Peníze jsou rovněž považované za jeden z atributů moderní společnosti. Podle některých autorů peníze spojovaly venkov a město a držely pohromadě obchodní vazby mezi městem a venkovem (Fields 1999, 108).

Průmyslová revoluce je velmi často definovaná jako určitý bod zlomu, kdy došlo k transformaci agrární společností do společnosti industriální čili moderní. Podobně jako neolitická revoluce, průmyslová revoluce intervenovala do sociálního života lidí a transformovala všechny aspekty lidského života (Moore 2000, 3). Důvodem přechodu od agrární společnosti k průmyslové podle Wallersteina byly vznikající války mezi evropskými státy. Rychlý technologický pokrok a stabilní ekonomický vývoj byl založen na ziskovém obchodě v rámci společnosti a mezi nimi, avšak války mezi evropskými státy často pozastavily možnost směny komodit. Během války se náklady státu enormně zvyšovaly, daň, kterou stát vybíral, již nebyla dostatečná pro financování vojska, proto vznikla potřeba vynalézt nový způsob akumulace zisku (Wallerstein 2011, 57).

Gasellschaft je v porovnání s Gemeinschaft opačnou sociální komunitou. Termínem Gesellschaft Tonnies popisuje moderní komunitu. Moderní komunita je velká komunita lidí. Existuje celá řada aktivit. Vztahy, které v tradiční komunitě byly určeny narozením jedince do této komunity, se liší od moderní komunity. Rodina a závazky ke komunitě nutily jednotlivce tradiční komunity pracovat pro společné dobro komunity, což není běžné v moderní komunitě. Moderní komunita je založena na výměnných kontraktech. Nikdo pro nikoho jiného nedělá nic, ledaže by se jednalo o výměnu podobných služeb nebo o kompenzaci, která by byla rovnocenná té, kterou si vyměňuje jednatel. Hlavní aktivátor mezilidských vztahů v moderní společnosti je založen na směně a majetku, kterého je člověk ochoten se vzdát, aby získal majetek, který vlastní ostatní (Aldous, Durkheim, Tonnies 1972, 1196).

Industrializaci lze označit jako absolutní růst průmyslu a expanze industrializace do jiných hospodářských sektorů jako zemědělství a služby (More 2000, 3). Pracovníci se shromažďují v jednom místě a u jednoho pána, jenž velmi často byl jediným vlastníkem výrobních prostředků, surovin a hotových výrobků (Rabie 2013, 16). Podle Lenského se technologický pokrok a evoluce společnosti charakterizovaly prohloubením nerovnosti mezi jedinci v rámci společnosti. Princip dělby práce, který byl považován za nejefektivnější v hromadné výrobě, se rozšířil do sociální dimenze, kde školy, nemocnice a další sociální instituce přijímaly pokročilé principy dělení práce. Hierarchická struktura a neosobnost vedly k byrokracii (Toffler 1980, 31).

Lenský zastává podobný názor jako marxisté, již se domnívají, že akumulace kapitálu vede k obohacení dominantní třídy, protože jsou schopni produkovat vyšší nadhodnotu díky integraci moderních technologií do výrobního procesu. V důsledku růstu nerovnosti se mění situace volnosti jedince. Pokud jedinec patřil k dominantní třídě, jeho možnosti v rozhodování se významně lišily ve srovnání s dělníkem, který byl ekonomicky závislý a jeho rozhodnutí byla ovlivněna jeho materiální situací (dle, Nielsen 2004, 296).

Pracovní síla se stává jednou z komodit v průběhu průmyslové revoluce. Jedinci, kteří nevlastní pozemky, se přesídlují do měst s cílem nalézt práci. Mezi důvody vysoké mobility pracovní síly z venkova do měst byla ekonomická krize, války a zhoršení situace v sektoru zemědělství. Průmyslová revoluce podstatně ovlivnila pracovní vztahy mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem. Například pracovníci již nemohli svobodně určovat svou pracovní dobu a způsob výkonu práce. Každý zaměstnanec měl přidělený úkol, upřesněnou pracovní dobu, regulace, standardy a jiné předpisy regulující vztahy na pracovním místě. Poprvé v historii

nemohl vlastnit ani místo své práce, ani výrobní prostředky, ani konečné výrobky, na produkci kterých se přímo podílel. Jediný zdroj příjmů zaměstnance je jeho mzda, jež se váže na hodiny odvedené práce (Rabie 2013, 17).

Rodinný průmysl v této době postupně ztrácí předchozí nezávislost. Dělníci jsou zaměstnaní a řízení vlastníky kapitálu. V době průmyslové společnosti ve státě existují regulace, které určují pravidla spolupráce mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. Na rozdíl od předchozího období, kdy vztahy mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem byly založené na osobních vztazích, v moderní době jejich vztahy byly upravované zákonem (Marx 1887, 166). Rozdíl mezi tradiční a moderní společností je patrný v mnoha dimenzích lidského života a života komunity. Většina sociologů souhlasí s tím, že motorem změny byl vývoj vztahů mezi členy komunity. Pokud v moderní komunitě hrály klíčovou roli primitivní metody výroby, v moderní společnosti existovaly již specializace a každý jedinec byl odpovědný konkrétně za svůj úkol. Jelikož v moderní společnosti lidé plnili konkrétní úkoly, vyměňovali si služby, nebyli pod vlivem vůle komunity, ale rozhodovali se na základě osobních preferencí (Aldous, Durkheim, Tonnies 1972, 1197).

Na základě prací Eliase a Marxe vydává Alvin Toffler knihu „*Třetí vlna*“. V této práci autor pracuje na civilizačních vlnách, kde poukazuje na hlavní rozdíly mezi první, druhou a třetí vlnou civilizací. Toffler tvrdí, že první civilizační vlnou jsou primitivní společnosti, podobně jako Tonnies a Durkheim popsali tradiční společnost, Toffler definuje speciální ukazatele, které odpovídají modelu první civilizační vlny. Druhá civilizační vlna je spojena s průmyslovými revolucemi a sociálními změnami, ke kterým došlo v důsledku technologického vývoje a změn ve výrobních metodách. Třetím věkem civilizace je civilizace informační, která začala na konci dvacátého století (Toffler 1980, 10–12).

Proces modernizace vede k homogenizaci mnoha lidských společností bez jakékoli vazby na historický původ, jako je kulturní dědictví. Země, které se časem ekonomicky modernizují, se musí stále více jevit jako sjednocené v centralizovaném stavu, který nahrazuje tradiční formy společenské organizace racionálními ekonomickými formami založenými na funkci a efektivitě. Proces homogenizace byl způsoben zejména rozvojem a šířením liberální ekonomiky, globálních trhů a vytvořením univerzální kultury spotřebitelů (Pooch 2016, 18-19). Podle Wallersteina je proces modernizace především spojený se šířením globální ekonomiky. Autor tvrdí, že každý stát nemusí být členem globální ekonomiky, ale v důsledku provázanosti ekonomických vztahů a obchodních kontaktů mezi státy světová ekonomika se

s časem dostává do většího počtu států a ty státy jsou potom zapojeny do světového systému, který nejsou schopny ovládat (Wallerstein 2011a, 66).

V moderní společnosti se vlastnictví stává individuálním a může být těžké najít ekvivalent určitého dobra, mobilita směny vytváří poptávku po jednotkách, které by umožňovaly neustálý směnný tok. Tato poptávka způsobuje vznik peněz. Tradiční společnost je založena na sociálních principech s nedostatkem soukromého vlastnictví a každý jednotlivec je odpovědný za určitý úkol v této komunitě. Moderní společnost je kapitalistická, kde vůle jednotlivce není konstruována komunitou, ale individuálními zájmy, to tlačí člena společnosti směrem k interakcím transformujícím se do obchodních kontraktů (Aldous, Durkheim, Tonnies 1972, 1197). V rámci společenských změn se mění i situace rodiny. Rodina v období industriální společnosti je jaderná rodina – moderní model ve všech průmyslových společnostech, kde by rodina sestávala z otce, matky, několika dětí, ale bez zatěžování příbuzných, jako tomu bylo v civilizaci první vlny (Toffler 1980, 28).

Změna výroby způsobila změny v institucích společnosti. Potřeba zapojit pracovní sílu do masové výroby přinutila společnost, aby vytvořily instituce, které by se ujaly role, které do té doby plnila rodina. Výchova dětí byla převedena na školy, péče o starší se obrátila na domovy důchodců a pečovatelské domy (Toffler, 1980, 28). Vzdělání bylo pro společnost druhé civilizace také velmi důležité, protože děti se měly stát továrními dělníky a musely mít základní znalosti (Toffler, 1980, 29). Stát podle Wallersteina v době průmyslové revoluce zastává monopolistická práva kapitalistů, proto vzdělání budoucích dělníků je v zájmu vlastníků produkce a státu, který zastává jejich práva (Wallersten 2011, ??). Marx tvrdí, že zákony, které regulovaly dělnické vztahy ve fabrice, definovaly vzdělávací proces dětí. Stát zavazoval fabriky, aby každé dítě, které pracovalo pro fabriku, získalo základní vzdělání (Marx 1987, 247).

Hromadná výroba způsobila také poptávku po obřích seskupeních kapitálu, které by byly k dispozici pouze v případě zapojení investorů. To vedlo k vytvoření korporací. Korporace se objevují v 16. století, kdy se aktivně vyvíjí obchod. Obchod, jenž vyžadoval vyšší náklady, vedl k tomu, že velmi často v námořních platbách partneři spojili svá aktiva, aby mohli společně provádět obchodní plavby se společně vlastněnými akciemi (Davoudi, McKenna, Olegario 2018, 30).

Z ústního šíření informací, které byly společné pro první vlnu civilizace, se nyní pomocí telegrafu, rádia a poštovních služeb stal efektivní systém hromadné komunikace (Toffler 1980, 33). Všechny tyto změny transformovaly kulturu komunity – masové informace, masová výroba změnila lidský život na kulturu výroby a spotřeby.

Toffler tvrdí, že každá civilizace má skrytý kód, což je určitý kodex zásad, který pokrývá všechny aktivity v této civilizaci. Podle názoru autora se industrialismus rozšířil po celé planetě a naprogramoval chování milionů lidí (Toffler 1980, 46). Kód druhé cesty zahrnoval standardizaci, specializaci, synchronizaci, koncentraci energie, peněz a energie, maximalizaci a centralizaci,

Standardizace – je to soubor principů, které se berou v úvahu hlavně u masové výroby, i když jsou implementovány v rámci různých aspektů společenského života, jako je vzdělávání, medicína a životní styl. Specializace – pokud by v první vlně mohl úkol splnit kterýkoli člen kmenu, v případě druhé vlny existovala jasná specializace jednotlivců (Toffler 1980, 49).

Specializace byla popsána v dílech Adama Smithe vysvětlujících pracovní proces, kde jediný pracovník, který dokázal pokrýt každý výrobní proces, mohl každý den vyrobit pouze omezený počet zboží. Zatímco rozdělení procesu do několika kroků by umožnilo spojit pracovníky s konkrétním procesem a pracovník by se snadněji naučil plnit svůj úkol rychleji a efektivněji. Kdy byl celý proces rozdělen na malé kroky a rovnoměrně rozdělen mezi pracovníky továrny, výroba byla mnohem efektivnější a počet zboží byl vyšší ve srovnání s jediným pracovníkem, který by každý proces prováděl sám (Toffler 1980, 49).

Synchronizace – tento princip byl diktován také dobou industrialismu, protože čas hrál ve výrobě velmi důležitou roli. Časová opatření byla později začleněna do života každého jedince (Toffler 1980, 52).

Koncentrace – hromadná výroba a industrializace vedly ke koncentraci lidí, práce, zdrojů a kapitálu (Toffler 1980, 53). Koncentrace umožňuje jak snížení transakčních nákladů, tak realizaci zisků z obchodu. To vede k tomu, že k druhému dochází částečně kvůli efektivnímu využívání lidského kapitálu (More 2000, 15).

Maximalizace – slovo používané k popisu principu zvyšování zisků, efektivity a budování kompatibilních entit (Toffler 1980, 57).

Centralizace – poslední princip civilizačního zákoníku popisoval centralizované jádro průmyslového procesu (Toffler 1980, 57).

Všechny popsané principy byly zapracovány do činnosti správců železnic – standardizovaly technologie, jízdní řády. Synchronizovali operace přes sto kilometrů. Vytvořili specializovaná nová povolání a oddělení. Soustředili kapitál, energii a lidi. Maximalizovali rozsah svých sítí. To vše vytvořilo nové formy organizace založené na centralizaci informací a velení (Toffler 1980, 57).

3.4 Společnost 4.0

Postindustriální společnost je společnost, ve které v důsledku institucionálních a strukturálních změn dochází k sociální transformaci. Sociální transformace společnosti je považována za součást intelektuálního trendu druhé poloviny 20. století. Dané myšlení je těsně spojeno s post-modernistickým myšlením vztahujícím se k ideji pozdního kapitalismu a post-fordismu (Mcquarrie 2013, 1). Jonathan tvrdí, že postindustriální společnost je především společnost, v níž došlo k ekonomickému pokroku ve srovnání s předchozími civilizačními modely. Autor se domnívá, že technologické změny kardinálně mění způsob života jedinců. V postindustriální společnosti jsou generované nové potřeby, jež jsou naplňované pomocí různých aktivit. Celkově ekonomický pokrok vede k redefinici základních potřeb, přehodnocení ekonomických vztahů a zavedení nových strategií, které jsou revoluční ve srovnání s předchozím civilizačním modelem (Jonathan 2005, 1).

Bell, který se v 70. letech chopil analýzy postmoderní společnosti, psal, že technologický pokrok a nové vynálezy 20. století generují rychlé změny, které nelze snadno určit a analyzovat. Proto se autor domníval, že v 70. letech společnost byla v krizi transformace. V daném případě se nejedná o krizi v negativním kontextu, autor spíše zdůrazňoval, jak je daná transformace složitá pro pochopení a identifikaci její prvků. Obecně je složité hlavně vyznat se a pochopit nastalé změny, ale to je rovněž složité pro výzkumníky, pokoušející se o analýzu změn a jejich dopadů na sociální a ekonomický život společnosti (Bell 1976, 576). V období industriální společnosti se společnost transformovala v důsledku technologické změny, která umožnila hromadnou výrobu a dopravu na významnější vzdálenosti. V post industriální společnosti se jedná o informační revoluci, která bezprostředně ovlivnila způsob života jedince ve společnosti a zároveň změnila život společnosti jako celku. Podle Castellsa informační revoluce vyvolala novou formu společnosti, kterou autor označuje pojmem síťová společnost. Pro síťovou společnost je charakteristická globalizace strategicky rozhodujících ekonomických aktivit, flexibilita a nestabilita práce. Propojenost společnosti pomocí všudypřítomných, vzájemně propojených a diverzifikovaných mediálních systémů (Castells 2009, 2). Informace v době informační společnosti se dostávají na úroveň strategických zdrojů. Již v 70. letech, po několika sociologických výzkumech, odborníci došli k závěru, že pokročilý stát musí investovat prostředky do vzdělání, pokud má zájem o stabilní ekonomický růst. OECD (Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj) ve druhé polovině 70. let vydala zprávu,

kde definovala jako čtvrtý faktor výroby spolu s ostatními tradičními faktory jako půda, pracovní síla a kapitál také informace (Olaisen 1991, 142).

Informační společnost je definovaná jako společnost, která má přístup k obrovskému počtu informací, jedinci ze společnosti danou informaci vytváří a komunikují. Podle sociálních výzkumníků informace v kontextu informační společnosti lze definovat jako znalosti. Informace lze kvalifikovaně měřit, na základě informací se lze rozhodovat, na základě informací se hodnotí každý aspekt lidského života. Kdy různé ekonomické aktivity lze hodnotit na základě hodnocení znalostí, například práce jedince je hodnocená na základě jeho osobních znalostí čili kvalifikace (Nath 2009, 3). Znalosti v informační post-industriální době hrají klíčovou roli, zájmem společnosti je tvořit prostor pro vzdělání, odborné vzdělání je pro post-industriální společnost rozhodující. Je nutné poskytovat různé druhy dovedností, které post-industriální společnost vyžaduje. Pro post-industriální společnost je ústřední skutečnost, že zdrojem inovací jsou kodifikované teoretické znalosti (Bell 1976, 576). Znalosti v informační době jsou považované za klíčové faktory, jež mohou ovlivnit ekonomický růst. Úspěch jedince v informační společnosti je determinován jeho schopností akumulovat a analyzovat informace. Jednak je zde potřeba oddělit myšlenku, která byla dominantní v předchozích civilizačních modelech – „*Kdo má informace, ten vládne.*“. V informační společnosti nikdo, pokud se jedná o pokročilé státy, není vyloučen z přístupu k informacím, jelikož informace se šíří snadno a levně. V tomto případě je podstatnější to, ke kterým informacím má jedinec přístup – informační selektivita. Informační selektivita znamená, že jedinec zvolí informaci, která je nejvíce relevantní v této situaci, v tomto čase, a je schopen s informací pracovat tak, že ta informace je racionálně aplikovaná v každé situaci (Flecha, Gomez, Puigvert 2001, 76).

Bell ve své práci zmiňuje, že atributem industriální společnosti byl polo-kvalifikovaný pracovník, který byl schopen naučit se obsluhovat montážní linku, jeho funkcí byly hlavně opakující se úkoly a proces učení trval do dvou týdnů, zatímco v post-industriální společnosti je významnější kvalifikace pracovníka, jelikož ekonomický sektor se charakterizuje především lidskými službami. Proto podle něj od druhé poloviny 20. století došlo k rozšíření zaměstnanosti v takových lidských službách jako vzdělání a zdraví a v oblasti výzkumu a vývoje, ve zpracování dat a jiných podobných aktivitách (Bell 1976, 577). Jonathan podporuje podobný názor, že v post-industriální společnosti klíčovou roli hraje sektor služeb. Autor vychází ze zákona Engelse, který tvrdil, že čím bohatší je domácnost, tím vyšší podíl

příjmů domácnosti je vynaložen na služby. Sektor služeb absorbuje pracovní sílu, která v důsledku technických změn byla vytěsněná ze sektoru průmyslu. S růstem sektoru služeb se mění i sociální struktura společnosti, kdy dominantní třída byla v době industriální revoluce prezentovaná dělníky, v době post-industriální společnosti je zastoupená pracovníky v oblasti služeb (Jonathan 2009, 1). Uvažuje se, že ve druhé polovině 20. století se splnily předpoklady Marxe týkající se struktury společnosti. Společnost se rozdělila do tří sektorů. První sektor zahrnuje lidi, kteří disponují stabilními pracovními místy, mají vysokoškolské vzdělání a zpracovávají velký počet informací. Druhý sektor je složen z lidí, kteří jsou charakterizováni základním vzděláním a nízkou kvalifikací. Podle Marxe je ten druhý sektor společenské struktury nejvíce exploatovaný ve srovnání s prvním a třetím sektorem. Poslední, třetí sektor, je tvořen vyloučenými lidmi, již jsou nezaměstnaní anebo jsou zapojení do nelegálních aktivit (Flecha, Gomez, Puigvert 2001, 77–78).

Oblast služeb podle Jonathana je velice zjednodušená, vzhledem k tomu, že nebere v potaz zaměstnání jedinců do sektorů služeb v rámci výrobních sektorů, či jiných. Podle něj v post-industriální společnosti dochází ke změnám, ale v tom smyslu, že sektory jako průmysl, zdravotnictví a další zaměstnávají jedince s různou kvalifikací v závislosti na požadavcích pracovní pozice. Podle autora sektor služeb neznamená, že každý jedinec disponuje znalostmi, jež jsou podstatné v tomto sektoru, ale autor předpokládá, že sektor služeb je rozptýlen napříč ostatními ekonomickými sektory (Jonathan 2009, 4). Nevýrobní povolání, které Bell označuje sektorem služeb, podle Jonathana je rostoucí byrokracie v rámci ekonomických sektorů. Autor předpokládá, že v míře růstu výroby se zvyšují požadavky na administrativu, roste potřeba kontroly, v důsledku čehož roste počet pracovních míst v oddělení řízení a administrativy. Proto se Jonathan domnívá, že sektor služeb roste nejen kvůli tomu, že jedinci větší část svého platu vydají na služby, ale i z důvodu rostoucí byrokracie v sektoru průmyslu.

Jedením z hlavních katalyzátorů informační společnosti je technologická revoluce. Řada autorů označuje technologickou revoluci ve druhé polovině 20. století pojmem digitální revoluce. Podstatou digitální revoluce je zobecnění nových způsobů zpracování informací založených na binární logice s cílem vyvíjet stále účinnější způsoby zacházení a poskytování těchto informací. Proces digitální revoluce vedl k zavedení telekomunikační infrastruktury, která integruje dříve oddělené technologie jako počítače, telefony a elektronická hromadná media. Revoluční technologie vytváří nový ekonomický sektor, který rozšiřuje tradiční

poptávku a nabídku, vytváří nová pracovní místa. Nová pracovní místa jsou generovaná především v sektoru vývoje softwaru, služeb a nových druhů obsahů, které jsou dodávány prostřednictvím telekomunikační infrastruktury. Nové mikro-technologie umožní vyspělým státům udržet konkurenceschopnost, kterou by mohly ztratit v důsledku rychlého vývoje rozvíjejících se ekonomik v tradičních oblastech (Olaisen 1999, 144). Autor zachycuje myšlenku, se kterou přišel neomarxista Wallerstein. Podle Wallersteina globální ekonomika v různých obdobích má jiná centra. Centra globální ekonomiky se podle něj mění v důsledku změny vedoucího ekonomického sektoru. Ty státy, jež mají zájem o pozici centra v globální ekonomice, musí disponovat inovativními technologiemi, aby byly schopné exploatovat periferie a mít nad nimi ekonomickou a technologickou převahu (Wallerstein 2011, 388).

Lidský kapitál v informační společnosti se stává velice významným zdrojem pro vyspělý moderní stát. Významnost lidského kapitálu vzrostla během industriální revoluce, kdy se lidský kapitál stal atributem průmyslového sektoru. Pro hromadnou výrobu podniky potřebovaly mít k dispozici pracovní sílu, která pomocí své práce tvořila nadhodnotu pro vlastníka kapitálu, jehož zájmem bylo získat nejvyšší hodnotu při minimálních nákladech. Základní zájem vlastníků kapitálů v post-industriální době se významně nezměnil. Základní cíl, vytvoření nadhodnoty, pomocí níž je vlastník kapitálu schopen stabilně akumulovat kapitál, se v post-industriální společnosti nemění, ale mění se technologie, které sektor průmyslu využívá pro generaci nadhodnoty. Digitální revoluce a komputelizace umožnila obnovit a transformovat sektor průmyslu tak, že vynaložením kapitálu na technologické zařízení je vlastník kapitálu schopen snížit plýtvání materiálem a pracovní silou. Inovativní průmyslové technologie díky integraci do procesu výroby nahrazují lidskou manuální práci, v důsledku čehož se snížil počet pracovních míst ve výrobě a zvýšila se poptávka po pracovní síle, je jen kvalifikovaná pro obsluhu průmyslových strojů. Technologická proměna zároveň zvyšuje tlak na kontrolní složku průmyslových jednotek, a tak se vytváří poptávka po kvalifikované pracovní síle, jejíž funkcí je řízení výroby. Zájem o větší efektivitu průmyslového sektoru a jiných ekonomických sektorů, jež jsou tahounem kapitalistické ekonomiky, vede k neustálému hledání alternativních způsobů řízení, které by umožnily snížit náklady a zefektivnit samotný proces výroby. S ohledem na zájem o ekonomický zisk se mění přístup k hierarchii výrobních jednotek. Klasický taylorismus, který organizoval pracoviště vysoce centralizovaným byrokratickým způsobem, se charakterizoval neefektivitou v kontextu řízení, protože rozhodnutí byla zpožděna a informace při pohybu po hierarchickém žebříčku se zkracovaly. V post-moderní informační společnosti je myšlení taylorismu

v mnoha výrobních jednotkách nahrazeno více decentralizovaným byrokratickým aparátem, aby bylo možné zefektivnit proces řízení. Idea decentralizace hierarchické struktury tlačí odpovědnost dolů na samotnou továrnu. Pracovníci, kteří se na výrobě bezprostředně podílejí, mají v informační společnosti větší prostor pro rozhodování a jsou méně závislí na vedoucích pracovnících řízení firmy (Fukuyama 1992, 10).

Fukuyama se domnívá, že funkcí sociálního kapitálu je eliminovat náklady související s komunikačním mechanismem, s cílem dosáhnout co nejvyšší efektivity koordinace a komunikace mezi řízením a zaměstnanci výrobní jednotky (Fukuyama 2001, 10). Tendence k použití sociálního kapitálu jako řešení problému byrokracie není charakteristická pro podnikový sektor, zájem o decentralizaci a efektivnější řešení se objevuje i ve veřejném sektoru. Pokud v době zemědělské a industriální společnosti se stát v průběhu času více centralizoval a vytvářel byrokratický aparát. Podle Webera byrokracie je centralizovaný systém vytvořený v době přechodu od zemědělské společnosti ke společnosti industriální, jehož cílem je ovládat vnitřně strukturovanou společnost (Drubský, Danics 2019, 65). Funkcí lidského kapitálu v post-industriální společnosti je omezit centralizační neosobní aparát států, jenž vytváří politický systém, který nelze snadně transformovat a zdokonalovat. Podle Fukuyamy ve vyspělých moderních státech, kde se sociální kapitál efektivně vyvíjí, dochází k proměně vztahů mezi společností a státem. Funkcí sociálního kapitálu v současné době je rušit systém sociálních tříd, jenž byl atributem předchozích civilizačních modelů, a zavádět nový systém, který se zakládá na svobodě a rovnosti každého jednotlivce v rámci společnosti. Podle sociologů nový sociální systém fungující na základě individualismu je mnohem slabší ve srovnání se systémem, který rozděloval společnost do sociálních tříd. Důvodem k oslabení je to, že v současné společnosti neexistuje prvek, jenž by mohl sjednotit jedince do skupiny či svazu, který by prezentoval jediný komunitní zájem. V předchozích civilizačních modelech jedinec tím, že se narodil v určité sociální třídě, byl součástí dané třídy a operoval pro společné dobré třídy. V současné společnosti tento prvek sociálního života postupně ztrácí bývalý význam. Podle Tocquevilleho moderní demokracie se pomocí nadměrné podpory individualismu snaží zaujmout jedince soukromými záležitostmi, které by snížily ochotu jedince angažovat se do veřejných záležitostí státu (Fukuyama 2001, 11).

Sociální kapitál je produktem ekonomického racionálního uvažování a rozhodování. Vznik sociálního kapitálu v současné společnosti je odůvodněn teorií racionálního výběru, podle které jednatel A je ochoten spolupracovat s jedincem B, pokud pomocí spolupráce

jedinec A dosáhne svého individuálního zájmu, podobná situace platí i pro jedince B, který je pomocí spolupráce schopen dosáhnout svého zájmu. Čili v důsledku dané spolupráce je každá ze stran schopná naplnit svůj požadavek, který by bez spolupráce nebyl realizován (Fukuyama 1992). Podle Durkheima se jedná o případ organické solidarity, kdy vztahy mezi jedinci se zakládají na ekonomických vztazích, každý kontakt Durkheim definuje jako kontrakt mezi podnikateli, kdy mezi jednajícími stranami dochází k výměně služeb anebo zboží (dle, Danics, Dubský 2019, 57). Racionální uvažování současné společnosti podle sociologů vede k tvorbě sociálního kapitálu jako náhrady pro předchozí systém sociálních tříd, kde se jedinec do třídy narodil, v současné společnosti.

Technologické změny a ekonomický růst v hospodářsky vyspělých státech vedly k pozitivním změnám tím, že se zvýšila produktivita, efektivita výroby, zaměstnanců, zvýšil se zájem o vzdělání a usnadnila se komunikace mezi jedinci a ekonomickými entitami. Avšak ve světovém kontextu technologická transformace ve vyspělých zemích, změna životní úrovně v rozvinutých státech vedla k prohloubení nerovnosti mezi vyspělými a rozvíjejícími se státy. Nové nerovnosti související se znalostmi vytvářejí takzvanou „*digitální propast*“. Jak již bylo zmíněno výše, v informační společnosti mají podstatný význam dovednosti a znalosti jedince, protože jsou rozhodujícími faktory, pokud se jedná o získání práce a zapojení se do ekonomického života. Jinak řečeno, informační společnost odměňuje ty, kteří mají vzdělání, kognitivní dovednosti a jsou schopní využít technologické změny ve svůj prospěch. V důsledku dané skutečnosti poptávka po méně kvalifikovaných pracovnících ve vyspělých zemích klesá a oslabuje se význam odborů (Ritzer 2015, 366). Parayil tvrdí, že „*digitální propast*“ není pouze přístup k informačním technologiím, ale tento problém zahrnuje více podstatné faktory, které nelze omezit pomocí poskytnutí levných informačních technologií rozvíjejícím se zemím. Podle autora informační technologie a nový formát kapitalismu spočívá v tvoření a vlastnění informací (Parayil 2005, 45). Podle něj tím, jak v rozvinutých ekonomikách je kladen důraz na vzdělání jedinců, firmy adaptují nové technologie a mají tendenci zaměstnávat jedince se vzděláním, kteří pomocí vlastních znalostí generují nové ideje jako nové produkty anebo efektivnější způsoby výroby, na které následně jsou vytvořené patenty. Právě ochrana práv na intelektuální vlastnost je podle něj faktorem, který prohlubuje nerovnost mezi rozvinutými a technologicky pokročilými státy a státy rozvíjejícími se (Parayil 2005, 48). Tím, jak pokročilejší státy disponují zdroji, které umožňují investovat prostředky do inovací a výzkumu, když rozvíjející se státy vzhledem k jejich ekonomické

situaci takové zdroje nemají, jejich schopnost vytvářet a produkovat produkty intelektuálních vlastností jsou více omezené (Parayil 2005, 47–48).

Na firemní úrovni informační kapitalismus odměňuje společnosti, jež jsou náročné na znalosti, což znamená, že jejich počáteční náklady na vývoj a výrobu jsou vysoké, ale na základě patentu mohou přinést firmě dlouhodobé zisky. Z daného hlediska, kdy investice vyžadují vysoké počáteční náklady, firmy v rozvojových zemích mají malou šanci soutěžit s firmami z rozvinutých států (Ritzer 2015, 358). Vzhledem k tomu z neomarxistického hlediska se nerovnost v mezinárodním systému mezi rozvinutými státy a státy rozvíjejícími se v důsledku digitální revoluce prohlubuje. Podle autora, myšlenka o tom, že globalizace přináší výhody jak pro chudé, tak i pro bohaté je chybná vzhledem k tomu, že státy a jejich firmy disponující inovativními řešeními pomocí neustálého investování do technologií a inovací zajišťují vlastní ekonomice pozici centra v systému globální ekonomiky, když ty, které nedisponují kapacitami pro podobné investice, se dostávají do klubu periferie (Parayil 2005, 48–49). Svět stále více dělí mezi technologiemi disponujícími, kteří těží z výhod technologického rozvoje a ekonomického růstu, a technologiemi nedisponujícími, kteří jsou technologicky zaostalí a vyloučení, neschopní inovovat ani adaptovat nové technologie (Ritzer 2015, 366).

Proměna v technologické a ekonomické dimenzi ovlivňuje život jedince a postavení rodiny. V době, kdy pro zaměstnání roste význam osobního vzdělání, pozice rodiny je ovlivněná zájmem partnerů dosáhnout určitého vzdělání, které jim potom umožní aktivně participovat v ekonomickém procesu, zajišťovat potřeby rodiny a dětí. Zejména zájem o profesní pokrok ovlivňuje rozhodnutí partnerů v otázkách založení rodiny, kdy na první místo se posouvá zájem o získání vzdělání a ekonomické bezpečnosti a potom již je věnován prostor pro založení rodiny. V důsledku toho je ovlivněn populační růst společnosti. V informační společnosti se mění postavení ženy v rodině, na rozdíl od industriální společnosti, kdy se především starala o domácnost a výchovu dětí v informační společnosti, je aktivním aktérem ekonomického sektoru (Aguirre 2001, 230-232). Technologický pokrok rovněž vede k tomu, že objevuje tendence „*homeoffice*“, kdy jedinec může pracovat doma, ale zároveň častěji se opakuje situace, kdy jedinec přináší práci domů a tím obětuje volný čas, který by mohl věnovat rodině. V tomto období mizí hranice mezi pracovním a soukromým životem, jak tomu bylo v době industriální společnosti.

Poslední vlna civilizace v Tofflerově díle je definována jako informační společnost. Informační společnost se od předchozí vlny liší v mnoha aspektech. Stejně jako průmyslová revoluce změnila zemědělskou společnost na společnost kultury výroby a spotřeby, informační věk významně změní mezilidské vztahy a metody používané ve výrobě. Tyto změny v informačním věku jsou poháněny růstem dynamických nových průmyslových odvětví založených na vědeckých průlomech: kvantová elektronika, teorie informací, molekulární biologie, oceánské, nukleonické, ekologické a vesmírné vědy. Autor tvrdí, že energetická krize donutí lidi přejít k procesům a produktům, které vyžadují minimální množství energie (Toffler 1980, 141). Ve věku informací se uvažuje o různých způsobech a místech produkce, počínaje vesmírem a konče genetikou. Vědci tohoto věku hledají řešení, která by umožnila transformovat výrobu různých statků na efektivnější a ekologičtější, protože dnes si společnost uvědomuje, že zdroje druhé civilizační vlny jsou omezené a bude třeba použít nová řešení (Toffler 1980, 43–46). Ke změnám dochází nejen ve výrobním a vědeckém průmyslu, ale také v komunikačních systémech. Vzhledem k tomu, že globální šíření informací je lidem k dispozici, je čím dál méně schopných se s nimi vypořádat, tento faktor funguje jako obrácený bod. Lidé ustupují zpět k tomu, aby věnovali pozornost pouze tomu, co je pro ně důležité. Zvyšuje počet speciálních kanálů přitažlivých pro úzké segmenty populace. Nová média nejsou v globálním měřítku, ale specializují se na zájmové sektory a regionální segmenty. Potřeba udržovat více informací, které v něm lidé ztrácejí, a jen málokdo se snaží porozumět širšímu obrazu (Toffler 1980, 165).

Další změnou, která je vzorem pro společnost informačního věku, je přizpůsobení. Přizpůsobení znamená výrobu jedinečných produktů. V těchto termínech se také považuje za individualizaci, kdy jsou určité parametry jednoho jedince přímo vloženy do počítače, který zase dá stroji pokyn k výrobě jediného oděvu. To by umožnilo snížit náklady na výrobu standardní velikosti a přeměnit ji na výrobu potřebných položek. Autor tvrdí, že tento nový přístup ve výrobě může fungovat jako obrácený bod. Pokud industrializace vyvedla lidi z jejich domova a vyžadovala mobilitu pracovníků, informační věk je smetl zpět tam, odkud pocházeli –z domova (Toffler 1980, 194). Civilizační kód informačního věku se dramaticky mění ve srovnání s předchozí vlnou. V informačním věku by přesnost a synchronizace už nebyly tak kritické. Místo toho by byl důležitější flexibilní čas, protože by se na trhu objevilo více pracovních míst na částečný úvazek, protože by to jednotlivcům umožnilo trávit více času činnostmi, které mají rádi. Z makroekonomického hlediska bude mít informační věk vliv

nejen na jednotlivce, ale také na státy. Národní ekonomiky by se rozpadly na menší segmenty – regiony (Toffler 1980, 273)

Informační společnost je společnost, kde podstatný význam mají informace, dokonce se tvrdí, že informace v tomto civilizačním modelu se rovnají základním ekonomickým zdrojům jako kapitál, půda a pracovní síla. Technologická transformace ovlivňuje jak soukromý, tak i veřejný sektor, v soukromém sektoru se zvyšuje zájem o inovace, které jsou z jedné strany náročné, ale přinášejí dlouhodobé výsledky. V informační době se mění i sociální struktura společnosti, kdy střední třída, která byla v době industriální společnosti především složena z dělníků, se v informační době především skládá z pracovníků sektoru služeb. Služby se stávají dominantním ekonomickým sektorem, v informační společnosti tento sektor zaměstnává největší počet jedinců. V informační společnosti významnou roli plní vzdělání, zde se prohlubuje rozdíl mezi vzdělanými a nevzdělanými pracovníky, firmy se snaží především zaměstnávat vzdělané pracovníky, kteří přispějí k rozvoji společnosti, k tvorbě informací a jejich analýze. Dana situace na trhu práce potom ovlivňuje model rodiny, který se v informační společnosti dostává na druhé místo v osobnostních preferencích, protože pro zajištění ekonomické bezpečnosti rodiny se partneři snaží zlepšit své šance na profesionální uplatnění pomocí věnování času rozvoji svých schopností a dovedností.

3.5 Společnost 5.0

Pojem společnost 5.0 se poprvé objevuje v roce 2016 v Japonsku. Japonsko poprvé zmiňuje společnost 5.0 ve svém plánu pro technologický a vědecký vývoj, kde se jedná o společnost, ve které by byla úzce propojená běžná realita s kybernetickou (Salgues 2018, 1). Společnost 5.0 je inteligentní společnost, založená na vědeckých poznacích a zkušenostech. Cílem vědců a sociálních inženýrů je vytvořit společnost, která by pomocí technologického pokroku vytvořila příležitost pro ekonomický rozvoj s ohledem na sociální a environmentální problémy v současnosti. Výjimečnost této společnosti je v tom, že zakomponuje ty nejlepší atributy z každé předchozí civilizace a integruje je do období inovativních technologií (Salgues 2018, 8). Z prvního civilizačního modelu, společnosti lovců a sběračů, vědci plánují převzít snahu o udržitelnost, zde se jedná především o soužití člověka s přírodou. V době lovectví se vztah mezi člověkem a přírodou charakterizoval respektem a pečlivostí, členové malých skupin tím, že získávali pouze potřebný počet zdrojů bez vytváření nadhodnoty, neplytvali přírodními zdroji. Podobný respekt k přírodě a udržitelné využití přírodních zdrojů je cílem společnosti 5.0. Pro realizaci cílů udržitelnosti společnost 5.0 plánuje využít informační a komunikační technologie. Inkluze je atribut, jenž by měl být převzat z agrární společnosti. V době agrární revoluce došlo k inkluzi jedinců do činnosti v zemědělské a později v dělnické oblasti, kdy každý jedinec byl zodpovědný za plnění určité funkce, pomocí které přispíval k vývoji společnosti jako celku. Jednotlivci se integrovali do větších komunit, vytvářely se vesnice a města. Z industriální společnosti do společnosti 5.0 jsou plány integrovat efektivitu a industriální konkurenci, zde se především jedná o spravedlivou konkurenci a efektivitu výroby pomocí implementace nových technologií (Salgues 2018, 8–10). Cílem společnosti 5.0 je vytvořit společnost, která bude fungovat ve prospěch lidskosti.

V době informační společnosti autorka již zmiňovala, že v důsledku technologické a ekonomické změny došlo k prohloubení nerovnosti mezi jedinci ve společnosti a zároveň mezi společnostmi v mezinárodním systému. Mnoho pozorovatelů souhlasí s myšlenkou, že informační společnost zdůraznila rozdíl mezi jedinci, a to z hlediska příjmů a příležitostí na úrovni národní a mezinárodní ekonomiky (Holroyd 2020, 2). Vzhledem k tomu je cílem nové společnosti, kterou navrhuje Japonsko, poskytnout jednotlivcům a společnostem obrovské výhody jako příležitosti pro inovace, růst a prosperitu prostřednictvím spolupráce člověk a stroj (Ferreira, Serpa 2018, 4). V podstatě společnost 5.0 usiluje o převzetí rychle se rozvíjejících technologií, které v informační společnosti jsou používány pro výrobu podniků,

a integrovat je do každodenního života obyčejných lidí. Symbióza jedinců a technologií by pomohla realizovat potenciál každého jednotlivce ve společnosti a byla by řešením pro odstranění fyzických, administrativních a sociálních překážek seberealizace. Technologie v nové společnosti by měly poskytovat nejenom služby, které jsou nezbytné k přežití, ale rovněž by měly vytvořit prostor pro seberealizaci a sebezdokonalování jednotlivce (Gladden 2019, 2).

Společnost 5.0 do určité míry sleduje Průmysl 4.0, ale zatímco se Průmysl 4.0 zaměřuje na výrobu, Společnost 5.0 se bude snažit postavit člověka do centra inovací. Průmysl 4.0 je často považován za čtvrtou průmyslovou revoluci kvůli hlubokým účinkům, které přináší a přinese jako nové produktivní paradigma s aplikací v různých oblastech činnosti. Průmysl 4.0 zahrnuje horizontální integraci toku dat mezi partnery, dodavateli a zákazníky, jakož i vertikální integraci v rámci organizační struktury zahrnující faktory spojené s vývojem konečného produktu a kombinující skutečný svět s virtuálním světem. Výsledkem je systém, kde jsou všechny procesy plně integrovány, čímž se vytváří aktualizovaná informační platforma v reálném čase (Abreu 2018, 129).

Průmysl 4.0 hledá integraci mezi technologií, virtuálním prostorem a člověkem, mezi skutečným světem a virtuálním světem, což má za následek skutečnou síť spolupráce, která artikuluje: inteligentní roboty, automatizované simulace, internet věcí, cloud computing, aditivní výroba a analýza velkých dat (Ang, Goh, Saldivr, Li 2017). Inteligentní továrna je základním konceptem Průmyslu 4.0, který využívá kyberfyzikální systémy k monitorování fyzických výrobních procesů továrny a umožnění decentralizovaného rozhodování. Pak se fyzické systémy stávají internetem věcí, komunikují a spolupracují jak mezi sebou navzájem, tak s lidmi v reálném čase prostřednictvím bezdrátového webu (Lin, Shyu, Ding 2017, 4).

Společnost 5.0 má proto konečný cíl zlepšit kvalitu života lidí mobilizací produktivního a technologického potenciálu Průmyslu 4.0. Super chytrá společnost je charakterizována takto: společnost, kde jsou různé potřeby společnosti jemně odlišeny a uspokojeny poskytováním potřebných produktů a služeb v požadovaném množství lidem, kteří je potřebují, když je potřebují, a ve které všichni lidé mohou dostávat vysoce kvalitní služby a žít pohodlný a energický život, který zohledňuje jejich různé rozdíly, jako je věk, pohlaví, region nebo jazyk (Harayama 2017, 10). Zjevný paradox však existuje v jakémkoli pokusu o vytvoření společnosti více zaměřené na člověka, která zahrnuje obklopení lidských členů společnosti rychle rostoucími množstvými a druhy sociálních robotů, umělých agentů

a dalších uměle inteligentních entit, které neexistují pouze jako pasivní nástroje vykonávající pokyny lidských operátorů, ale místo toho jsou schopni se učit, rozhodovat a jednat sami za sebe stále autonomněji. Taková myšlenka společnosti vytváří dilema – zda tato společnost bude „více“ zaměřená na člověka než minulá společnost, nebo „méně“ zaměřená na člověka (Gladden 2019, 1).

Vědci uvažují o možném zhoršení pracovních podmínek a destabilizaci tradičních výdělečných příležitostí vyplývajících z nadcházejícího začlenění robotů do výrobních procesů (Rodin 2019, 224). Roboti jsou vybaveni nadpřirozenou fyzickou silou a vynikající inteligencí, ale chybí jim spiritualita a jsou předem naprogramováni tak, aby převzali svůj otrocký stav jako přirozený. Jsou schopni pociťovat pocity podobné bolesti pouze jako ochranné opatření proti sebepoškozování. Takový přístup zajišťuje: nízké náklady na masovou výrobu robotů a jejich nepochybnou poslušnost (Rodin 2019, 229–230). I když jsou umělí agenti v obecném smyslu produktivní, mohou vytvářet směnnou hodnotu? Aby mohli začít, jak již bylo zmíněno u lidí, budou muset dosáhnout relativně vysoké produktivity, aby byli schopni generovat hodnotu nad rámec nákladů na jejich reprodukci. Jinými slovy, roboty a umělá inteligence musí být relativně levné, aby nahradily lidské pracovníky na pracovišti a byly schopny vytvářet nadhodnotu. Dále je důležité zjistit, zda lze provoz strojů identifikovat jako práci. Diskuse o schopnostech robotů, androidů a umělé inteligence z hlediska práce má tendenci zdůrazňovat Marxovu zdánlivou zaujatost zvláštnostmi lidského produktivního vstupu. Práce se obvykle interpretuje jako cílevědomá, aktivovaná, transformativní a výlučně lidská činnost, která za podmínek komoditního kapitalismu může produkovat hodnotu převyšující vlastní potřebu reprodukce. Lidská práce využívá stroje k určitým plánovaným cílům a tímto způsobem zachovává mrtvou práci v nich obsaženou. Stroje, stejně jako ostatní ne-lidé, jsou považovány za nástroje nebo předměty lidské práce (Rodin 2019, 230).

Podle Marxova klasického pohledu jsou stroje mrtvá práce, kterou lze zachovat živou prací a postupně převádět na nové komodity. Jinými slovy, stroje, stejně jako otroci, kteří slouží pouze jako užitná hodnota ve výrobních procesech, tvoří součást stálého kapitálu, který nepřidává nové hodnoty stávající komoditě. Dělník by měl být oddělen od jakýchkoli výrobních prostředků, protože potřebuje vytvořit hodnotu pomocí vlastní práce a musí být volným hráčem, vlastníkem pracovní síly prodávané za mzdu. Pouze na základě těchto podmínek je možná smlouva mezi kapitalistou a dělníkem. Pokud má robotická pracovní síla

nahradit člověka, měli by roboti a další stroje získat status jednotlivých právních subjektů (Rodin 2019, 232). Zkušenosti s fyzickým a duševním vyčerpáním, které podtrhly proletářský boj za zlepšení pracovních podmínek, nejsou pro stroje považovány za relevantní. Zatímco se v průběhu historie kapitalismu formovaly určité uznávané morální hranice vykořisťování lidských pracovníků, neexistuje etický rámec, pokud jde o stroje a umělé nelidské bytosti. Historicky jsou stroje nakupovány jako směnná hodnota, ale jsou využívány jako užitná hodnota ve výrobních procesech (Rodin 2019, 234).

4. Komparace civilizačních modelů

Komparace civilizačních modelů je provedená na základě kritérií, jež byla identifikována v dílech Marxe a Wallersteina. Cílem komparace je určit rozdíly mezi jednotlivými civilizačními modely v čase. Analýza je provedená na úrovni jednotlivce, komunity, státu a mezinárodního systému. Výsledky analýzy přehledně znázorní změny, ke kterým došlo v různých obdobích společnostního vývoje. Komparace je rozdělena do dvou sekcí. První sekce je sociální, kde jsou identifikované klíčové z marxistického hlediska sociální indikátory, na základě kterých lze analyzovat společnost. Druhá sekce se vztahuje k výrobním procesům a indikátory v tomto sektoru se přímo anebo nepřímo vztahují k výrobě. V tabulce jsou prezentována jak kvantitativní data, která autorka získala z veřejně dostupných zdrojů, tak kvalitativní data. Kvalitativní data jsou použita pro indikátory, které by pomocí pouze kvantitativních dat neumožnily zachytit sociální, výrobní a právní změny.

Tabulka 1. Sociální indikátory

Indikátor	Civ. model	Společnost 1.0	Společnost 2.0	Společnost 3.0	Společnost 4.0
Populační růst		0,04%	0,04%	2,2 %	1 %
Rodina		Široká (více generační)	Široká (více generační)	Nukleární (manželská rodina)	Tradiční rodina, alternativní formy partnerského soužití
Sociální kontakty		Dlouhotrvající citové vazby, pocity sounáležitosti a spolupráce	Dlouhotrvající citové vazby, pocity sounáležitosti a spolupráce	Neosobnost a formálnost sociálních vztahů	Hodnotově racionální a účelově racionální jednání
Sociálně-hospodářský rozvoj		Prostředky živobytí jsou divoké rostliny a zvířata. Společnost je nehierarchická	Prostředky obživy jsou pěstování plodin, domestikace zvířat, hierarchické struktury	Prostředkem obživy je průmysl, rozvinuté hierarchizované struktury, složitější dělby práce	Prostředky obživy odvozuji od práce orientované na služby, rozvinuté hierarchizované struktury

Konflikt mezi třídami	Neexistuje, „primitivní komunismus“	Vlastníky půdy a nevolníky	Vlastníky kapitálu a dělníky	Vlastníky informací a uživateli
Subjekty moci	Jedinci, vůdcové komunity	Feudální stát, panovník, šlechta, duchovenstvo	Národní stát, lid nadaný suverenitou, občan nadaný právy a svobodami	Národní a právní stát s omezenou suverenitou, mezinárodní organizace, ekonomické korporace, nadnárodní společnosti, nadnárodní společnosti, nadace a hnutí

Zdroj: vlastní zpracování, 2021. Populační růst: Roser 2013.

Tabulka 2. Výroba

Indikátor	Civilizační model	Společnost 1.0	Společnost 2.0	Společnost 3.0	Společnost 4.0	Společnost 5.0
Technologie		Lehké zbraně, zařízení pro sběr potravin	Pluh, sečí stroje, srp, mechanické žací stroje, mechanické stroje v oblasti průmyslu, stroje pro sklizení plodin	Parní stroj, plynový plášť, spalovací motor, velké průmyslové stroje, mechanizace průmyslu a dopravy	Digitální technologie, telefon, televize, osobní počítač, bezdrátová komunikace, internet, databáze, virtuální realita, software	Internet věcí, umělá inteligence, kyberfy-zické systémy, velká data

Výrobní metody	Manuální, jednoduché nástroje, nezbytné prostředky pro existenci	Výroba je primárně založena na zvířecí a lidské síle	Výroba je založena na lidské síle a nových mechanických strojích, hardware	Výroba je založená na digitálních technologiích, duševní síle, síle mozku	Výroba je založená na analýze velkých dat, zapojení umělé inteligenci a robotů
Výměna	Osobní výměna	Obchodní stezky	Silnice a dálnice	Digitální sítě	Kybernetické systémy
Generace nadhodnoty	Neexistuje	Pomocí vlastnění půdy a exploatace nevolníků	Pomocí akumulace kapitálu a exploatace dělníků	Pomocí akumulace informace a exploatace kognitářů	Pomocí akumulace informace a exploatace umělé inteligence a robotů
Pracovní den	Neexistuje	Není stanoven	Fixní pracovní doba	Flexibilní pracovní doba	Flexibilní pracovní doba
Vztah zaměstnavatel – pracovník	Neexistuje	Neformální, navázání osobních vztahů	Formální	Formální	Formální
Pracovní podmínky	Neexistují	Stanoví zaměstnavatel	Omezené legislativou	Omezené legislativou	Omezené legislativou

Zdroj: Vlastní zpracování 2021.

Nejdříve to byly lovecké a sběratelské společnosti, ve kterých lidé vymýšleli skromnou existenci lovem zvířat a shromažďováním rostlin, aby se živili. Většina z jejich bdělosti byla věnována těmto dvěma úkolům a neexistovala žádná samostatná ekonomická instituce pro výrobu a distribuci zboží a služeb. V dalších rozvíjejících se zahradnických a pastoračních společnostech také chyběla samostatná ekonomika. Přestože lidé v těchto společnostech chovali zvířata a/nebo pěstovali plodiny a byli na tom lépe než jejich protějšky při lovu a sběru, tyto úkoly byly také prováděny v rámci rodinné jednotky a většinu času byly

monopolizovány. Nebyla zapojena žádná samostatná instituce pro výrobu a distribuci těchto zdrojů potravin.

Tato samostatná instituce – ekonomika – se konečně objevila s příchodem zemědělských společností před mnoho lety. Tyto společnosti dokázaly produkovat přebytky potravin díky vynálezu pluhu a kola a dalším technologickým pokrokům. Tyto přebytky vedly k rozsáhlému obchodu v samotných společnostech a také s jinými společnostmi. Vzestup obchodu byl prvním objevem samostatné ekonomiky. Lidé také museli vyrábět pluchy a kola a opravit je, když se rozbily, a za účelem provádění těchto funkcí vznikly nové řemeslné práce. I tato pracovní místa znamenala rozvoj samostatné ekonomiky. I přes tento vývoj většina lidí stále pracovala ve svých domovech nebo v jejich těsné blízkosti. Řemeslníci a obchodníci možná byli součástí nové ekonomiky, ale většina z nich stále pracovala ze svých domovů nebo v jejich těsné blízkosti.

Práce a dům se konečně začaly oddělovat v 17. a 18. století, protože stroje a továrny se staly primárním výrobním prostředkem se vznikem průmyslových společností. Poprvé pracoval obrovský počet lidí na místech oddělených od jejich rodin a nepracovali pro sebe a své rodiny, ale pro zaměstnavatele. Celá odvětví se vyvinula za účelem výroby strojů a výroby továren a jejich použití k výrobě domácích potřeb, oděvů a mnoha dalších produktů. Jak by mělo být jasné, sekundární sektor ekonomiky se rychle stal dominantním. Pravděpodobně to nevyhnutelně vedlo k růstu terciárního sektoru služeb, který by reagoval na požadavky průmyslové ekonomiky. Například se objevily podniky, jako jsou banky, které se zabývaly penězi, které industrializace přinesla rostoucí střední třídě manažerů továren a obchodníkům, kteří nakupovali a prodávali výrobky, které továrny vyráběly.

Jedním důležitým důsledkem industrializace byla specializace práce, běžněji nazývaná dělba práce. V zemědělských společnostech by řemeslníci, kteří vyráběli pluchy, kola a další předměty, vyrobili celý objekt, nejen jeho část, a poté jej sami prodali kupci. S příchodem dělby práce v rámci industrializace se tento proces stal více specializovaným: někteří tovární dělníci by vyrobili pouze jednu část objektu, jiní tovární dělníci druhou část atd.; ostatní pracovníci by zboží zabalili a odeslali; a další dělníci by to prodali. Tato dělba práce znamenala, že dělníci byli odděleni od plodů své práce, abych parafrázovala Karla Marxe, který se také obával, že právě popsany druh práce je pro pracovníky mnohem opakující se a nudnější než řemeslná práce, která charakterizovala dřívější společnosti.

Dnes se velká část světa přesunula z průmyslové ekonomiky do postindustriální ekonomiky. Jedná se o informační věk, ve kterém smartphony, netbooky, tablety a další high-tech zařízení začaly nahrazovat stroje a továrny jako hlavní výrobní prostředky a ve kterém terciární sektor nahradil sekundární sektor. Ačkoli informační věk přinesl před generací nepředstavitelné zaměstnání a kariéru, znamenalo to také, že vysokoškolské vzdělání se stává stále důležitějším pro stabilní a dobře placené zaměstnání. Postindustriální ekonomiky tedy opouštějí pracovníci bez vysokoškolských diplomů, kterým se ve výrobním průmyslu dařilo.

Post-informační společnost je vizí budoucnosti, kde se společnost zaměřuje na člověka a jeho potřeby. Nové technologie, jako je umělá inteligence, jsou integrovány do života společnosti a lidé i roboti fungují v reálném čase. Využívání nových technologií umožní eliminovat většinu dnešních problémů a vést lidstvo k udržitelnějšímu a efektivnějšímu životnímu stylu. V tomto typu společnosti hrají klíčovou roli potřeby lidí a planety a technologie jsou pouze nástrojem k dosažení tohoto cíle. Státy a společnosti by vyžadovaly dramatické změny, především v oblasti infrastruktury a legislativy. Nová společnost představuje nové hrozby, například jak zabránit vyloučení lidí a jak zabezpečit kybernetickou realitu a její dopad na skutečnou realitu.

5. Závěr

Civilizační modely představují vývoj lidské společnosti v průběhu věků a pokrok, kterého bylo dosaženo díky rozvoji vědy. Lidé po mnoho věků žili v malých skupinách a komunitách, nevytvářeli nadhodnotu, protože schopnost ji zachránit a energie na její výrobu byly považovány za zbytečnou investici úsilí, protože základní potřebu bylo možné pokrýt veřejně dostupnými zdroji. Změny vznikají s časem a kvůli hrozbám, které byly generovány vnějšími okolnostmi. Lidé pomalu investovali čas a úsilí do nových nástrojů a do akumulace nadhodnoty, protože jim to umožnilo snížit závislost jejich komunity na vnějších okolnostech. Vytvoření nadhodnoty vedlo lidstvo k novému problému, kterým je nerovný vztah mezi členy skupin a mezi skupinami. Nerovnost je pro neomarxisty jedním z faktorů, které vedou lidi k touze po změnách. Pouze další vývoj by zvýšil nerovnost příjmů mezi vlastníky kapitálu a pracovní silou. Třídní boj je iniciátorem společenského rozvoje. Přejít na další civilizační model by přinesl nové hrozby a příležitosti pro jednotlivce i pro státy.

Technologický pokrok měl zásadní vliv na každodenní život lidí a jejich strukturu. Vznikající nové způsoby výroby vytvářely pro státy nové problémy a potřebují je regulovat. Postavení státu v Marxově perspektivě je na okraji společnosti. Stát iniciuje a připravuje legislativu, která by zabránila tomu, aby se boj mezi třídami změnil v boj. Proto právní předpisy vytvářejí pocit bezpečí. Wallerstein přenáší na veřejnost úroveň jednotlivců a v tomto případě je klíčovým cílem státu zaujmout vedoucí pozici v mezinárodním systému. Wallerstein přesto připouští, že v mezinárodním systému existuje globální ekonomika, která ve skutečnosti určuje postavení státu v systému. Tato realita nutí státy soutěžit a vytváří mezinárodní třídní boj, kde jsou periferie a centra v boji, protože periferie si přeje změnit svou pozici, zatímco centrum je ochotno zachovat status quo.

Cílem této práce bylo ukázat, jaké jsou různé sociální modely a jak se mění role lidí, státu, technologií a sociální struktury. Z analýzy je zřejmé, že eliminace jednoho typu hrozeb vytváří nový a inovace přináší nové výzvy pro státy a jednotlivce. Z komparativní analýzy je možné vyvodit, že změny se v dnešní době objevují s vyšší rychlostí ve srovnání s předchozími fázemi vývoje a to vyvolalo krize jak u jedinců, tak u států, protože doba pro přizpůsobení je ve srovnání s předchozími fázemi vývoje mnohem kratší. Nerovnost mezi jednotlivci a státy se zvyšuje a stejný stav je možné sledovat i mezi státy. Například země jako Japonsko iniciují integraci umělé inteligence, zatímco některé kmeny v Africe přecházejí

pouze do stádia agrárnej spoločnosti. Táto nerovnosť by mohla ohroziť celý systém a viesť k neočakávaným sociálnym reakciám, ktoré lze sledovať i dnes.

6. Seznam zdrojů:

Adiya, M., Ashton, W. (2017). *Comparative Research*. Brandon, Canada: Brandon University.

Alldous, J., Durkheim, E., Tonnies, F. (1972). *An exchange Between Durkheim and Tonnies on the Nature of Social Relations*. *American Journal of Sociology*. 77(6), 1191-1200.

Dostupné 15.2.2021 z <http://www.jstor.org/stable/2776225>

Ang, J., Hock and Goh, C. and Saldivar, A. A. F. and Li,

Y. (2017). *Energy-Efficient Through-Life Smart Design, Manufacturing*

and Operation of Ships in an -industry 4.0 Environment. *Energies*, 10 (5). Dostupné

26.4.2021 z: <https://strathprints.strath.ac.uk/65229/>

Development Society Journal, 4(10), 126. doi:10.24325/issn.2446-5763.v4i10p126-145

Archeologické 3D virtuální muzeum. (2021). *Lovci a Sběrači*. Dostupné 10.3.2021. z: *Lovci a sběrači - ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR* (archaeo3d.com)

Bell, D. (1976). *The Coming of the Post-Industrial Society*. *The Education Forum*, 40(4), 574

- 579. Dostupné 25.3.2021 z: 10.1080/00131727609336501

Beneš, V. Drulák, P. (2019). *Metodologie Výzkumu Politiky*. Praha, Česko: Slon.

Brewer, A. (2008). *Adam Smith's Stage of History*. Discussion Paper 8(601). Dostupné

14.03.2021. z: [BrewerDP.PDF](#) (psu.edu)

Brewer, A. (2008). *Adam Smith's Stage of History*. Discussion Paper 8(601). Dostupné

14.03.2021. z: [BrewerDP.PDF](#) (psu.edu)

Burhannudin, A. (2015). *Rethinking World System Theory: A Historical and Conceptual Analysis*, 1 (1). Dostupné z:

<file:///C:/Users/Admin/Downloads/4404-Article%20Text-9491-1-10-20180628.pdf>

Cartilier, J. (1991). *Marx's theory of value, exchange and surplus value: a suggested*

reformulation. Vol. 15. (3). P. 257-269. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23598221>

Castells, M. (2009). *The Power of Indentity: The Information Age - Economy, Society and Culture*. Hoboken, United Nations: John Wiley and Sons.

Davoudi, L. McKenna, Ch., Olegario, R. (2018). *The Historical Role of the Corporation in Society*. Journal of the British Academy, 6(1), 17-47). Dostupné 25.3.2021 z: DOI: 10.5871/jba/006s1.017

Drubsky, J., Danics, Š. (2019). *Základy Sociologie a Politologie*. Plzeň, Česko: Aleš Čeněk.

Elwell, F. (2013). *Marx Revolutionist or Evolutionist*. Dostupné 1.1.2021. z <http://www.faculty.rsu.edu/~felwell/Theorists/Essays/Marx4.htm>

Engels, F. (1884). *The origin of the Family, Private Property and the State*. Dostupné 15.2.2021 z: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1884/origin-family/>

Fan. H. (1939). *Keynes and Marx on the Theory of the Capital Accumulation, Money and Interest*. Vol. 7, (1). P. 28-41. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/pdf/2967594.pdf>

Ferreira, C.M., Serpa, S. (2018). *Society 5.0 and Social Development: Contribution to a Discussion*. Management and Organizational Studies, 5(4). Dostupné 18.04.2021 z: <https://doi.org/10.5430/mos.v5n4p26>

Fields, G. (1999). *City Systems, Urban History, and Economic Modernity. Urbanisation and the Transition from Agrarian to Industrial Society*. Berkeley Planning Journal, 13(1). Dostupné 25.3.2021 z: <https://escholarship.org/uc/item/7242m3b1>

Finlayson, B. (2009). *The Complex Hunter-Gatherer' and Transition to Farming*. Prehistoric Society Research Paper, 1, 175-188. Dostupné 10.3.2021 z: https://www.academia.edu/2024993/The_Complex_Hunter_gatherer_and_the_Transition_to_Farming

Flecha, R., Gomez J., Puigvert, L. (2001). *Chapeter II: The Information Society*. Counterpoints, 250, 73-87. Dostupné 27.3-2021 z: <http://www.jstor.org/stable/42977875>

Fukuyama, F. (1992). *The End of History and The Last Man*. New York, United States: The Free Press.

Gladden, M. E. (2019). *Who Will Be the Member of Society 5.0? Towards an Antropology of Technological Posthumanized Future Societies*. Social Sciences, 8(5), 1-39). Dostupné 20.04.2021 z: <https://ideas.repec.org/a/gam/jscscx/v8y2019i5p148-d230091.html>

Goodrick, D. (2014). *Comparative Case Studies, Methodological Briefs: Impact Evaluation*. Florence, Italy: UNICEF of Research.

Harayama, Y. (2017). *Society 5.0: Aiming for a New Human-centered Society*. Hitachi Review, 66(6). Dostupné 26.04.2021 z:
https://www.hitachi.com/rev/archive/2017/r2017_06/pdf/p08-13_TRENDS.pdf

Hobbes, T. 1651. *Common-wealth. Ecclesiaticall and Civill*. London, -united Kingdom: Andrew Crooke.

Holroyd, C. (2020). *Technological Innovation and Building a "Super Smart Society: Japan's vision of Society 5.0*. Journal of Asian Public Policy. Dostupné 18.04.2021 z:

Jonathan, G. (2005). *What Do We Do in Post-Industrial Society? The Nature of Work and Leisure Time in the 21th Century*. ISER Working Papers. Dostupné 25.3.2021 z:
<file:///C:/Users/Admin/Downloads/doc1506071415.pdf>

Khan Academy. (2021). *If X, then Y. Sufficiency and necessity*. Dostupne 25.02.2021 z: If X, then Y | Sufficiency and necessity (article) | Khan Academy

Lin, K.Ch., Shyu, Z., Ding, K. (2017). *A Cross-Strait Comparison of Innovation Policy under Industry 4.0 and Sustainability Development Transition*. MPDI, 9(5), 1-17. Dostupné 25.4.2021 z: <https://ideas.repec.org/a/gam/jsusta/v9y2017i5p786-d98024.html>

Marx, K. (1887). *Capital*. Moscow, USSR: Progress Publishers.

Mcquarrie, M. (2013). *Post-Industrial Society*. Dostupné 25.3.2021. z:
file:///C:/Users/Admin/Downloads/PostindustrialSociety_SocWork.pdf

Mezhujev, V. (1993). *Marxism in the Cntext of the History of Civilisation and Culture*. Studies in Eastern European Thought, 45(1/2), 23-35. Dostupné 21.2.2021. z
<http://www.jstor.org/stable/20099493>

Nath, H. (2017). *The Information Society*. Space and Culture, India, 4(3), 19-28. Dostupné 27.3-2021. z: 10.20896/saci.v4i3.248

Nelson, A. (1999). *Marx's Concept of Money. The god of Commodities*. (London: New York).

- Nielsen, F. (2004). *The Ecological-Evolutionary Typology of Human Societies and the Evolution of Social Inequality*. *Sociological Theory* 22(2), 292-314. Dostupné 4.3.2021 z: <http://www.jstor.org/stable/3648949>
- North, D., Thomas, R. (1977). *The First Economic Revolution*. *The Economic History Review*, 30(2), 229-241. Dostupné 15.3.2021. z: doi:10.2307/2595144
- Olaisen, J. (1999). *Information as a Strategic Resource: A Question of Communication*. LNCS, 498. Dostupné 25.3.2021. z: <https://rdcu.be/ckik4>
- Parayil, G. (2005). *The Digital Divide and Increasing Returns: Contradictions of Informational Capitalism*. *An International Journal*, 21, 41-51. Dostupné 16.4.2021 z: <https://doi.org/10.1080/01972240590895900>
- Pooch, M. (2016). *Globalisation Effects*. Bielefeld. Dostupné 25.3.2021. z: <http://www.jstor.org/stable/j.ctv1wxt87.5>
- Ritzer, G., Paul, D. (2015). *Globalisation: A Basic Text*. Chickester, United Kingdom: John Wiley and Sons.
- Robson, A., Kaplan, H. (2006). *Viewpoint: The Economic of Hunter-Gatherer Societies and the Evolution of Human Characteristics*. *The Canadian Journal of Economics*, 39(2), 375-398. Dostupné 15.3.2021. z: <http://www.jstor.org/stable/3696160>
- Rodin, L. (2019). *Robo-Revolution: A Marxist Approach to Social Uprising in the High-Tech Age*. Dostupné 26.4.2021 z: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/SocOboz_18_3_224-244_Rodin%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/SocOboz_18_3_224-244_Rodin%20(1).pdf)
- Roser, M. (2013). *Global Economic Inequality*. Our World in Data. Dostupné 26.04.2021 z: <https://ourworldindata.org/global-economic-inequality>
- Ruvalcaba, D.M. (2020). *The Semiperipheral States in the Twenty-first Century: Measuring the Structural Position of Regional Powers and Secondary Regional States*. *International studies* 57 (1), p. 20-50. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0020881719880769>
- Salgues, B. (2018). *Society 5.0. Industry of the Future Technologies, Methods and Tools*. London, United Kingdom: ISTE Ltd.

- Salkind, N.J. (2010). *Encyclopedia of Research Design*. (London: Sage Publication.
- Sanderson, S. K. (1999). *Social Transformation: A General Theory of Historical Development*. Lanham, United States: Rowman&Littlefield Publishers.
- Sayers, S. (2007). *Individual Society in Marx and Hegel: Beyond the Communitarian Critique of Liberalism*. *Science and Society*, 71(1), 84-102. Dostupné 20.2.2021. z <http://www.jstor.org/stable/40404364>
- Service, E. R. (1962). *Primitive Social Organization*. New York, United States: Random House.
- Svizzero, S; Tisdell, C. (2014). *Hunter-Gartnerer Societies: Their Diversity and Evolutionary Processes*. The University of Queensland, No. 197. Dostupné 20.2.2021. z: <https://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:338014>
- Toffler, A. (1980). *The Third Wave*. New York, United States: William Morrow and Company.
- Wallerstein, I. (2011). *The Modern World System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. Berkeley, United States: University of California Press.
- Wallerstein, I. (2011a). *The Modern World-System III. The Second Era of Great Expansion of the Capitalist World Economy, 1730s-1840s*. Berkeley, United States: University of California Press.
- Wendt, A. (1994). *Collective Identity Formation and the International State*. *American Political Science Review* Vol. 88(2). Dostupné z: : <http://www.jstor.org/stable/2944711>
- Woodburn, J. (1982). *Egalitarian Societies*. *Man New Series*, 17(3), 431-451. Dostupné 25.3.2021. z: <https://libcom.org/files/EGALITARIAN%20SOCIETIES%20-%20James%20Woodburn.pdf>

Abstrakt

Yahnyuk, M. (2021). Současné civilizační modely – ekonomický pohled. Diplomová práce, Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta ekonomická.

Klíčová slova: civilizace, společnost, marxismus, společenský vývoj.

Tato diplomová práce pojednává o současných civilizačních modelech a jejich attributech. Autorka aplikuje metodu srovnávacího výzkumu k porovnání civilizačních modelů s využitím ekonomického přístupu marxismu. Každý civilizační model je analyzován samostatně a poté jsou porovnány všechny modely včetně rozdílů mezi nimi. Cílem této práce bylo porovnat civilizační modely z ekonomického hlediska. Cíl této práce byl splněn, ze srovnání je zřejmé, že existují určité rozdíly, které jsou typické pro tento civilizační model, a společnost se mění ruku v ruce s technologickým rozvojem. Lidé s každým novým civilizačním modelem mají stále méně času se tomu modelu přizpůsobit, a každá fáze vývoje přináší nové výzvy a příležitosti.

Abstract

Yahnyuk, M. (2020). Civilisation models in the modern world – economic approach. Master'S Thesis. University of West Bohemia, Faculty of Economics.

Key words: civilisation, society, marxism, social development

This master's thesis is about the common civilisation models and its attributes. The author is applying the method of comparative research to compare the civilisation models using the marxism economic approach. Each civilisation model is analysed separately and then all the models are compared including difference between them. The goal of this work was to compare the civilisation models from economic perspective. The aim of this work was fulfilled, from comparison it is obvious that there are certain differences which are typical for this civilisation model and that society is changing hand in hand with technological development. Humans with every new civilisation model have less and less time to adapt to it, and every stage of development brings new challenges and opportunities.